

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys kiintymyssuhteen rakentumiselle -koulutustapahtuma

Hautamaa, Tanja

Seppänen, Arja

2011 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys kiintymyssuhteen rakentumiselle -koulutustapahtuma

Hautamaa Tanja
Seppänen Arja
Hoitotyön koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2011

Hautamaa Tanja, Seppänen Arja

Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys kiintymyssuhteen rakentumiselle

Vuosi 2011 Sivumäärä 45

Kiintymyssuhteen rakentuminen on lapsen psyykkisen kehittymisen kannalta tärkeää. Kiintymyssuhteen rakentuminen alkaa jo varhain äidin ja isän puheen ja mielikuvien kautta aina sikiön ensivaiheista lähtien. Kiintymyssuhde määrittää myös myöhempien vaiheiden kehitystä ja kasvua. Jotta kiintymyssuhde kehittyy turvalliseksi, edellyttää se vanhemmalta sensitiivisyyttä lapsen viesteille sekä kykyä vastata lapsen tunteisiin ja tarpeisiin oikeaan aikaan sopivalla tavalla.

Kiintymyssuhdeteorian isä John Bowlby käsittää kiintymyssuhteen lähinnä äidin ja lapsen välisen suhteen kautta. Myöhempien tutkimusten perusteella on kuitenkin todettu myös, että lapselle voi olla riittävää yksikin turvallinen hoiva- tai kiintymyssuhde.

Kiintymyssuhde on kiinnostanut monia tutkijoita. Muun muassa Mary Ainsworth kehitti vieras-tilannemenetelmän lapsen kiintymyssuhteen arvioimiseksi, kun taas Mary Mainin kehittämän haastattelun avulla voidaan tutkia aikuisen kiintymyssuhdetyömalleja.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen ja se toteutettiin Hyvinkään sairaalan lastenpsykiatriselle osastolle. Opinnäytetyömme aiheena oli varhaisen vuorovaikutuksen merkitys kiintymyssuhteen rakentumiselle. Toiminnallinen osuus piti sisällään koulutusiltapäivän lastenpsykiatrisen osaston henkilökunnalle. Koulutustapahtumassa käytimme osallistavaa, vastavuoroista opetusmenetelmää, jonka rakenne pohjautui opinnäytetyömme teoriaosuuteen.

Koulutustapahtuma toteutui suunnitelmien mukaisesti. Palaute oli pääsääntöisesti hyvää. Saimme positiivista palautetta muun muassa koulutuksen rakenteesta ja osallistavasta opetusmenetelmästä. Koulutustapahtuman arvion perusteella suosittelemme, että tulevaisuudessa koulutuksissa tutkittua teoriatietaa aiheesta olisi enemmän.

Asiasanat: kiintymyssuhde, varhainen vuorovaikutus, psyykkinen kehitys eri ikäkausina, temperamentti

Hautamaa Tanja, Seppänen Arja

The importance of early interaction for the development of attachment

Year	2011	Pages	45
------	------	-------	----

The formation of attachment is important for a child's mental development. The formation of attachment begins with early voices and images of mother and father, all the way from the first stages of the fetus. Attachment relationships also determine the later stages of development and growth. In order a child to develop secure attachment relationships, the parent has to be sensitive to the child's messages and have ability to respond to the child's emotional needs at the right time and in an appropriate manner.

The father of Attachment theory John Bowlby perceives attachment mainly through the relationship between mother and child. However later studies have also found that it may be sufficient for a child to have at least one safe nurture or attachment relationship.

Attachment has attracted many researchers. Mary Ainsworth developed the foreign situation method to assess a child's attachment, while Mary Main developed an interview that can be used to study the adult work models of attachment.

Our thesis was functional and it was implemented in the Hyvinkää hospital psychiatric unit for children. The theme of the thesis was the importance of early interaction for the development of attachment. The functional part consisted of an afternoon refresher course for the staff of children's psychiatric ward. We used participative, reciprocal teaching method, the structure of which was based on the theory of our study.

The refresher course took place as planned. Feedback was generally good, we got positive feedback about the structure of the course and the participatory teaching methods. Based on the assessment of the refresher course, we recommend that future trainings would have more researched theory about the subject.

Keywords: attachment, early interaction, psychological development at different ages, temperament

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Varhainen vuorovaikutus	6
	2.1 Varhainen vuorovaikutus kehityspsykologian näkökulmasta	8
	2.2 Vuorovaikutuksen havainnointi	10
3	Kiintymyssuhdeteoria	11
	3.1 Kiintymyssuhteen rakentuminen	13
	3.1.1 Lapsen ja isän kiintymyssuhde	15
	3.1.2 Kiintymys ja kiinnittyminen	17
	3.2 Kiintymyssuhdemallit	17
	3.2.1 Vierastilanne ja lapsen kiintymyssuhteen arviointi	18
	3.2.2 Pienten lasten psyykkisen tilan arvioiminen	21
4	Varhaislapsuus	22
	4.1 Varhaislapsuuden psyykinen kehitys	22
	4.2 Sternin teoria varhaiskehityksestä	23
	4.3 Aivojen kehitys ja varhainen vuorovaikutus	25
	4.4 Lapsen temperamentti ja temperamenttityypit	27
5	Varhaisen vuorovaikutuksen häiriöt	29
6	Vanhempien traumaattisten kokemusten vaikutukset varhaiseen vuorovaikutukseen	32
7	Opinnäytetyön eteneminen, sekä koulutustapahtuman suunnittelu ja kuvaus	34
	7.1 Koulutustapahtuman rakenteen suunnitelma	35
	7.2 Koulutustapahtuman sisällön suunnitelma	36
	7.3 Koulutustapahtumassa käytettävä opetusmenetelmä	36
	7.4 Koulutustapahtuman arviointi	37
8	Johtopäätökset ja pohdinta	38
	Lähteet	41
	Liitteet	44
	Liite 1. Koulutustapahtuman arviointilomake	45

1 Johdanto

Kiintymyssuhteen rakentuminen on lapsen psyykkisen kehittymisen kannalta tärkeää (Salo & Mäkelä 2007, 7). Se määrittää myös myöhempien vaiheiden kehitystä ja kasvua. Kiintymyssuhteen rakentuminen alkaa jo varhain äidin ja isän puheen ja mielikuvien kautta aina sikiön ensivaiheista lähtien. Jotta se kehittyisi turvalliseksi, se edellyttää vanhemmalta sensitiivisyyttä lapsen viesteille sekä kykyä vastata lapsen tunteisiin ja tarpeisiin oikeaan aikaan ja sopivalla tavalla. (Punamäki 2011, 112-113.)

Kiintymyssuhdeteorian isä John Bowlby käsittää kiintymyssuhteen lähinnä äidin ja lapsen välisen suhteen kautta (Hautamäki 2011, 29). Myöhempien tutkimusten perusteella on kuitenkin todettu myös, että lapselle voi olla riittävää yksikin turvallinen hoiva- tai kiintymyssuhde, eikä se välttämättä ole suhde biologiseen äitiin (Kalland 2007, 72).

Sairaanhoidajan on hyvä ymmärtää varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen merkitys työskennellessään erilaisten asiakasryhmien kanssa. Tapa, jolla ihminen tulee ja on vuorovaikutuksessa, on hänen oman kehityshistoriansa sanelema. Sitä kautta on helpompi ymmärtää erilaisia ihmisiä ja heidän käytöstään.

Valitsimme opinnäytetyömme aiheen oman kiinnostuksemme pohjalta. Ensin ajattelimme opinnäytetyömme aiheeksi vanhempainopasta aiheesta kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus. Hyvinkään sairaalan lastenpsykiatrisen yksikön osastonhoitaja koki tarpeellisemmaksi, että tuottaisimme päivitettyä luentomateriaalia aiheesta kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus. Laadimme opinnäytetyömme pohjalta materiaalin koulutukseen ja toiminnallinen osuus toteutettiin marraskuussa 2011 Hyvinkään sairaalan tiloissa.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on perehtyä varhaisen vuorovaikutuksen merkitykseen kiintymyssuhteen rakentumiselle ja tämän pohjalta järjestää aiheesta koulutusiltapäivä Hyvinkään sairaalan lastenpsykiatrisen yksikön hoitohenkilökunnalle. Tavoitteenamme on saada aikaan osallistava ja vastavuoroinen opetustilanne, ja oppia myös itse ammattilaisten esille nostamista kokemuksista ja tiedoista.

2 Varhainen vuorovaikutus

Varhainen vuorovaikutussuhde on yksi merkittävimmistä tekijöistä, joka vaikuttaa lapsen kehitykseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Lapsen kehitystä säätelee vähittäin kertyvä, kokemusperäinen oppiminen ihmissuhteissa. Pieni vauva suuntaa koko tarkkaavuutensa häntä hoitavien havainnointiin ja hän on luontaisesti suuntautunut oppimaan muista ihmisistä.

Vauvan ensimmäiset kokemukseräiset havainnot, miten saada äidin tai isän huomio käännettyä itseensä, esimerkiksi hymyilemällä tai äännelemällä, tallentuvat muistiin pysyviksi rakenteiksi. Nämä kokemukset ohjaavat myös myöhempää sosiaalista kehitystä. Varhainen oppiminen vuorovaikutussuhteissa on merkityksellistä, sillä tapahtumat jotka näissä prosesseissa kytkeytyvät toisiinsa, laukeavat hyvin automaattisesti myöhemmin. Esimerkiksi lapsen oppiessa yhdistämään pelkoa tai kipua herättäneeseen tilanteeseen vanhemman tietyn ilmeen, valmistautuu hän tämän ilmeen nähdessään johonkin pelottavaan. Pienen lapsen kyseessä ollessa muisti toimii etupäässä tämän tunnemuistin varassa. Lapsi oppii tulkitsemaan tilanteita sen mukaan, minkälaisia tunnereaktioita ne ovat häntä hoitavissa ihmisissä herättäneet. (Salo & Mäkelä 2007, 7.)

Tunne on inhimillisen vuorovaikutuksen tärkeä elementti. Tunteiden avulla koemme yhteenkuuluvuutta ja ymmärretyksi tulemistä ja sitä hyödyntämällä ymmärrämme toisen ihmisen mieltä. Jotta ymmärtäisimme toisia ja tulisimme itse ymmärretyiksi, meidän on kyettävä jakamaan tunnetiloja. Varhaisessa vuorovaikutuksessa tunteilla on tärkeä merkitys heti syntymästä alkaen. Vauva kommunikoi tunteiden avulla ja vanhempi voi ymmärtää vauvan kulloisenkin tarpeen jakamalla tunnetiloja yhdessä tämän kanssa. (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003, 461.)

Tunteiden säätely tapahtuu aluksi vuorovaikutuksessa vanhemman ja lapsen välillä. Siitä huolimatta, että vauvalle kehittyy omia keinoja tunnetilojen säätelyyn, esimerkiksi itsestimulaatio ja itsetyyntely, ovat ne riittämättömiä ja vauva tarvitsee vanhemman apua säätelämään tunnetiloja. Lapsen kehittyessä, hän sisäistää säätelymallit, joita hän on vanhempiensa kanssa toistuvasti kokenut ja pikkuhiljaa vauvan kyky säädellä tunteita itsenäisesti lisääntyy. (Mäntymaa ym. 2003, 461.)

Toiminnallinen muisti kehittyy ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä. Se varastoi toimintaohjeet siitä, kuinka uusissa tilanteissa pitää toimia (mm. Crittenden, 1994.) Edelleen vauva on riippuvainen hänestä huolta pitävän henkilön toiminnasta. Vauvan kokemustilaan virittävyydellä voi vanhempi auttaa häntä kokemaan tunnesävyjä, jotka ilman ulkopuolista säätelyapua ajautuisivat kaaokseen ja ylikiihtyneisyyden tilaan. Itseä säätelävän toisen (Stern, 1985) tuella vauva kestää ja oppii vähitellen itse hallitsemaan yhä monimutkaisempia ympäristön tilanteita ja tapahtumia. Ensimmäisen ikävuoden kuluessa tapahtuva varhaisten vuorovaikutuskuvioiden oppiminen on tiedostamatonta ja automaattista. Vaistomaisesti vauva oppii omat reagoimismallit suorassa syy-seuraussuhteessa siihen, kuinka hyvin vanhemmat jotka häntä ovat hoitaneet, ovat olleet kykeneviä virittävyydensä vauvan kokemuksiin ja tarjonneet kokemusten käsittelemiseksi säätelyapuaan. Automatisoituneita reagoimismalleja voidaan havainnoida erilaisina kiinnittymisen malleina ensimmäisen ikävuoden lopussa. (Salo & Mäkelä 2007, 7-8.)

Aivojen toiminnallisen kehityksen kannalta lapsen ensimmäiset elinvuodet ovat keskeisessä asemassa. Jokainen vauva ja vanhempi löytävät omanlaisensa vuorovaikutuksen. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on ainutlaatuista, ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tapaa. Vuorovaikutuksessa ilmeneviä vaikeuksia vauva ja vanhemmat korjaavat usein itse spontaanisti. Vanhemmat täydentävät toistensa vuorovaikutusta vauvan kanssa, äiti isän ja vauvan välistä, vastaavasti isä äidin ja vauvan välistä vuorovaikutusta. Vauvalla itsellään on vuorovaikutusta korjaavia voimavaroja. Vähitellen sisäistynyt mielikuva isästä korjaa mielikuvaa äidistä ja päinvastoin. Tämä tapahtumaketju jatkuu koko elämän. (Siltala 2003b, 16.)

Vanhempien omat kokemukset omasta varhaisesta vuorovaikutuksestaan voivat olla epätydyttäviä. Kuitenkin heidän kykynsä vuorovaikutuksen rakentajina oman vauvansa kanssa voi olla riittävän hyvä. Muistaessaan omat vaikeat kokemukset ja niiden aiheuttamat tunnetilat vanhemmat eivät välttämättä täysin samaistu esimerkiksi kaltoin kohteleviin tai hylkääviin omiin vanhempiinsa. Ymmärrys ja uskallus omaa äitiyttä ja isyyttä kohtaan kasvaa useilla vanhemmilla lapsen kehityksen myötä. Monilla äideillä ja isillä on kärsivällisyyttä ja voimaa jatkaa, eivätkä he luovuta vaikeuksien kanssa mitellessään. Kaiken kehityksen perustana on vanhempien kyky haavoittua ja liikuttua, sekä kyky tuntea avuttomuutta. (Siltala 2003b, 17.)

Vanhemmuuden tilaa ravitsee myös parhaillaan vanhempien toisilleen osoittama vastaraka-
us. Jommankumman vanhemmasta jäädessä tämän rakkauden ulkopuolelle, tarvitsee hän
muiden kiintymyksen voidakseen olla kyllin rakastava omaa lastaan kohtaan. Lisäksi vanhem-
man kyllin hyvät mielikuvat poissaolevasta vanhemmasta ovat merkityksellisiä heidän itsensä
lisäksi myös lapselle. (Siltala 2003b, 17.)

2.1 Varhainen vuorovaikutus kehityspsykologian näkökulmasta

Jo syntymästä asti lapsi suuntautuu ympäristöönsä. Hän pyrkii tutkimaan ympäristöä ja ole-
maan vuorovaikutuksessa hänestä huolta pitävien aikuisten kanssa. Aluksi vuorovaikutuksessa
etusijalla ovat kosketus- ja näköhavaintoihin perustuvat aistimukset, nämä erityisesti lapsen
ja aikuisen välisissä hoivatilanteissa. Vauva tyypillisesti ilmaisee erilaisia tunne- ja tarvetilo-
jaan itkulla, näin hän saa aikuiset reagoimaan pikaisesti, sekä lähestymään itseään. Itkulla
vauva voi ilmaista esimerkiksi kipua, nälkää tai hän saattaa hakea sosiaalista vuorovaikutusta.
Vanhempien herkkyydessä tunnistaa itkun eri sisältöjä on eroja. Voidakseen vastata lapsen
tarpeisiin oikein, tulee häntä hoitavan kyetä tulkitsemaan lapsen välittämä viesti sekä osata
toimia tämän mukaisesti. Vauva saa näin kokemuksen olevansa aktiivinen toimija ja siitä että
käyttäytyminen saa ympäristössä aikaan muutoksia. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen,
Pulkkinen & Ruoppila 2006, 29.)

Muutaman kuukauden ikäisenä vauva ilmaisee läheisyyden tarvettaan äännelemällä ja hymyilemällä. Vauvan katse hakeutuu vanhemman tai muun henkilön kasvoihin, erityisesti silmiin. Vauva alkaa hymyillä ihmiskasvot nähdessään, mikä herättää hoivasuhteessa vastavuoroisuuden. Ensi hymy on aluksi ehdottoman refleksin tapainen reaktio, joka oppimisen kautta muuttuu ehdolliseksi. Sen lisäksi, että ihmisen kasvot, voivat myös hänen äänensä, kosketuksensa tai hyväilynsä saada vauvan hymyilemään ja äännelemään mielihyväsävyisesti. Ensi hymy on merkki sosiaalisesta toiminnasta ja lähtökohtana myöhemmin kommunikation ja kielen oppimisen kehitykselle. (Nurmi ym. 2006, 29.)

Vanhempien käyttäytyminen on biologisesti virittyntä, kun he ovat vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Lapselle suunnatun puheen yksinkertaisuus, hitaus, toistuva rytmi, sekä äänenpainojen vaihtelu ovat luonnollisia piirteitä vaistonvaraiselle vanhemmuudelle. Vanhemmat pyrkivät fyysiseen läheisyyteen vauvan kanssa ja korostavat eleillä ja ilmeillä puhettaan. Hidastettu, keskeisiä kohtia painottava puhe edesauttaa oppimista ja lasta hahmottamaan ympäristössään pysyviä piirteitä. Miten herättää vanhempien huomio ja saada turvaa sekä lohtua, opitaan vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Omalla toiminnallaan aikuinen viestii lapselle, onko hän hoivan arvoinen, voiko toiseen ihmiseen luottaa, onko heidän käyttäytymisensä ennakoitavissa sekä millä tavoin tunteita pitäisi ilmaista, jotta ne herättäisivät vastakaikua. Nämä vuorovaikutuksessa saadut kokemukset vaikuttavat lapsen tapaan havainnoida ja tehdä tulkintoja ympäristöstään, sekä käsitellä ajatuksiaan ja tunteitaan. (Nurmi ym. 2006, 29.)

Lapsen varhaislapsuudessa sosiaalisen, tiedollisen ja emotionaalisen kokemusten välittäjänä ja suodattajana toimii perhe. Siihen kuuluvat henkilöt muuttavat keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisiaan, muuttuen samalla itse. Lapsi kehittyy osana sen perheen kehityskulkua, jossa hän kasvaa, ei siis irrallaan siitä. Omat kasvukokemukset, tiedollinen ja emotionaalinen validius kasvattajana, avo- tai aviopuolisoiden välisestä suhteesta saatu vahvistus, sekä lapsen persoonallisuus, eritoten hänen temperamenttinsa, ohjaavat kasvattajien tapaa menetellä vanhempina. Odotukset, joita vanhemmilla on lapsestaan ja lapsen piirteiden samansuuntaisuus lisäävät vastavuoroista, lapsen kehitystä tukevaa vuorovaikutusta. Käsitteellä goodness-of-fit (Chess ja Thomas 1999) kuvaavat lapsen kehitykselle otollista kasvu-ympäristöä, jossa ympäristön ominaisuudet ja vaatimukset, sekä lapsen kyvyt, temperamentti ja motivaatio ovat sopusoinnussa. (Nurmi ym. 2006, 64.)

Vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä toimii lapsen kehityksen tukirakenteena niin, että aikuinen pyrkii asettamaan vaatimuksensa lapsen kehitystasoon nähden. Aikuisen havaittua lapsen hallitsevan jonkin tehtävän vaatimat taidot, hän pyrkii kasvattamaan tilanteen vaativuuksiin, että lapsi motivoituu toimimaan korkeammalla hallinnan asteella. Bronfenbrenner ja Morris (1998) esittävät bioekologisessa mallissaan, että kehittyäkseen lapsi tarvitsee säännöllistä ja riittävän pitkäkestoista vastavuoroista vuorovaikutusta, jossa toiminnot muuttuvat

ajan kuluessa edellistä haastavammiksi. Kehitystä eteenpäin vieviin tapahtumiin kuuluvat henkilöiden välisen vuorovaikutuksen lisäksi myös ympäristön ja esineiden tutkiminen ja ko-keilu, sekä niihin liittyvä kuvittelu. (Nurmi ym. 2006, 64.)

2.2 Vuorovaikutuksen havainnointi

Vuorovaikutusnäkökulma otetaan huomioon sekä ennaltaehkäisevässä että korjaavassa terveydenhuollossa, esimerkiksi neuvolassa, päivähoidossa, lastenpsykiatriassa ja lastensuojelun palveluissa. Vuorovaikutushavainnointi on yleinen työkalu arvioitaessa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta, ja sillä tarkoitetaan perheen ulkopuolisen työntekijän tekemiä havaintoja erilaisista vuorovaikutustilanteista. Havainnot antavat käsityksen vanhemman yleisistä kyvyistä toteuttaa vanhemmuuden perustehtäviä sekä lapsen emotionaalisesta hyvinvoinnista. (Salo & Mäkelä 2007, 7.)

Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnoinnin tueksi voidaan leikki- tai hoivatuokiota videoida, tai tekemällä esimerkiksi perhetapaamisen yhteydessä havaintoja vuorovaikutustilanteista. Varmistuaakseen havaintojensa oikeellisuudesta ja siitä, että on ymmärtänyt mitä tuokiossa tapahtuu, on niitä hyvä kirjata ylös ja seurata useammalla kerralla. Havaintoja tehtäessä kiinnitetään huomiota siihen, pyrkiikö vanhempi muodostamaan yhteyden lapseen, miten vanhempi hoivaa lasta, miten vanhempi jäsentää lapsen olemista, miten vanhempi leikkii lapsen kanssa ja miten vanhempi ilmaisee tunteitaan. Havaintojen pohjalta lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus jaetaan sensitiiviseen, passiiviseen, kontrolloivaan ja hajanaiseen vuorovaikutustyyliin. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 133-134.)

Mäntymaa (2006) tutki äidin ja vauvan varhaisen vuorovaikutuksen laadun yhteyttä lapsen fyysiseen terveyteen kahden ensimmäisen vuoden aikana, sekä lapsen käyttäytymiseen ja emotionaalisiin oireisiin kahden vuoden iässä. Vuorovaikutusta arvioitiin videoimalla seurusteluhetki vauvan ollessa 8-11 viikon ikäinen. Vuorovaikutus analysoitiin GRS-menetelmää (Global Rating Scale for Mother-Infant Interaction) käyttäen. Seuranta- ajan jälkeen, lasten ollessa kahden vuoden ikäisiä haastateltiin äitejä uudelleen, ja he täyttivät lomakkeen CBCL (Child Behavior Checklist) jolla arvioidaan lapsen käyttäytymistä. (Mäntymaa 2006, 13.)

Äidin ja vauvan välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa havaittiin piirteitä, jotka olivat yhteydessä lapsen heikompaan selviytymiseen. Puutteet vauvan vuorovaikutuskäyttäytymisessä, kuten välttely ja aktiivisen kommunikaation ja positiivisen ääntelyn vähäisyys tai puuttuminen, ennustivat pitkäaikaisia tai toistuvia terveysongelmia lapsella kahden ensimmäisen vuoden aikana. Äidin vuorovaikutuskäyttäytymisen puutteisiin olivat yhteydessä hänen mielenterveysongelmat ja huono/etäinen suhde puolisoon. Äidin tunkeilevuus, sekä vauvan vuorovaikutuskäyttäytymisen puutteet kasvattivat vauvan riskiä tulla määritellyksi temperamentiltaan

vaikeaksi. Jo kahden kuukauden ikäisellä vauvalla oli tärkeä merkitys aktiivisena osallisena vuorovaikutuksessa. (Mäntymaa 2006, 14.)

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että vauvan selviytymisen tärkeä määrittäjä on mahdollisesti äiti-vauva- parin yhteinen sopeutumiskyky. Tämä tarkoittaa kykyä sopeutua ja saavuttaa tasapaino paitsi keskenään, niin myös suhteessa perheen muihin ihmissuhteisiin ja kattavampan ihmissuhdeverkostoon, sekä suhteessa muihin sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Poikkeavan vuorovaikutuksen piirteitä, jotka ovat yhteydessä vauvan selviytymisen haasteisiin, voidaan pitää merkkeinä siitä, että äiti-vauva- parin yhteinen sopeutumiskyky ei ole riittävää. (Mäntymaa 2006, 14.)

3 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteorian perusteet loi brittiläinen psykoanalyttikko ja psykiatri John Bowlby (1907-1990). Hänen 1500-sivuisessa teoksessaan Attachment And Loss-trilogiassa (Bowlby 1969, 1973, 1980) esitellään teoriaa. Bowlby teki myös kaksi erillistä teosta kiintymyssuhdeteoriasta myöhemmin, The Making and Breaking Of Affectional Bonds (1979) sekä A Secure Base (1988), jotka ovat edellä mainittua trilogiaa helpompaa luettavaa. Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriassa pääajatuksena on, että lapsen kehitystä voi uhata lapsen kokema äidinriisto sekä äidin rakkauden menetys. (Hautamäki 2011, 29.) Bowlby myös nostaa esille lapsen elinympäristön merkityksen kehityksen kannalta (Hautamäki 2003, 14-15).

Etologisen, käyttäytymisen kehitystä tutkivan tieteenhaaran (Sivistyssanakirja) mukaan (Lorenz 1952, Harlow 1958) lapsella on lajinkehityksessä muodostunut taipumus hoivaavaan aikuiseen kiinnittyminen. Koska ihmisen lapsi syntyy avuttomana ja on pitkään riippuvainen vanhemmistaan, on pitkäaikainen kiinnittyminen ja kiintyminen hoitajaansa välttämätöntä eloonjäämisen ja sosiaalistumisen kannalta. (Hautamäki 2011, 30.)

Erityisesti uhan edessä lapsi pyrkii ylläpitämään hoitajaansa läheisyyttä ja yhteyttä. Lapsen yhteydenpitotapoja ovat muun muassa imeminen, katsekontaktin ottaminen, hymyileminen, itkeminen, äänteleminen, seuraaminen, syliin pyrkiminen sekä kiinni takertuminen. Lapsi kehittää kiintymyssuhdettaan tavalla kiinnittyä primaarihoitajaansa. Miten lapsi kiinnittyy hoitajaansa, riippuu siitä minkälainen mahdollisuus hänellä on käyttää hoitajaansa, yleensä äitiä tai isää turvana tutkiessaan ympäristöä. Esimerkiksi voiko lapsi hakea lohtua äidiltään hätäntyessään tai hakea tältä turvaa tuntemattomassa tilanteessa. Lapsi oppii säätelämään ensin fyysistä etäisyyttä ja tämän jälkeen turvallisuuden kokemusta suhteessa hoitajaansa. Silloin kun lapsi tarvitsee eniten äitiään, lapsen kokema äidin saatavilla olo vaikuttaa millaiseksi säätelyjärjestelmä muodostuu. (Hautamäki 2003, 22.)

Normaalisti äiti viivyttämättä reagoi lapsensa itkuun ja pyrkii mahdollisuuksien mukaan selvittämään ja poistamaan sen syyn. Esimerkiksi alkoholisoitunut tai psykoottinen äiti voi toimia arvaamattomalla tavalla lapsen kannalta ja tällöin syiden ja seurausten ketjut eivät kehity lapsen mieleen. (Hautamäki 2003, 22.)

Syntyvää kiintymyssuhdetta Bowlby kuvaa sisäisenä säätelyjärjestelmänä. Tämän säätelyjärjestelmän avulla lapsi ylläpitää kokemustaan uhan edessä tarvittavasta läheisyydestä ja sitä apuna käyttäen pieni lapsi vertaa tietoa esimerkiksi äidin läsnäolosta suhteessa tavoitteeseen. Tavoite määrittyy ensin etäisyytenä äidistä ja myöhemmin turvallisuuden tunteen kokemisena. Tuloksia vertailemalla lapsi voi jatkaa ympäristön tutkimista tai keskittyä hoivasuhteen turvaamiseen. Kun lapsella on mahdollisuus käyttää äitiään turvapaikkana, voi hän tutkia ympäristöään vapaammin. Lapsi tarvitsee turvallisuudentunteen ylläpitämiseen hoitajansa tukea sitä enemmän mitä nuorempi hän on. (Hautamäki 2003, 22-23.)

Bowlbyn teoriassa kiintymyssuhdetta käsitellään tapana varmistaa turvallisuus. Silloin kun lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, hän haluaa ja kykenee tutkia ympäristöään. Bowlby tutkii kiintymyssuhdetta toisaalta myös lapsen tapana organisoida käyttäytymistään suhteessa hoitajaansa kun hänellä on hätä tai hän kokee olonsa uhatuksi. Lapsen osaamisen kehittymiselle kiintymyssuhteen merkitys on tärkeä, se ylläpitää lapsen turvallisuuden tunnetta ja helpottaa uusiin asioihin tutustumista (Hautamäki 2003, 24.)

Pienen lapsen pyrkimys kiinnittyä hetkeksi äitiin, liittyy realististen ulkoisten vaarojen lisäksi myös sisäisiin riskeihin, joita lapsi kokee. Tällaisia voi olla esimerkiksi orastava eroahdistus. Lapsi pyrkii äidin avulla ylläpitämään jatkuvuuden, mielekkyyden ja hyvänolon värittämää kokemusta itsestään suhteissa muihin. Lapsille, jotka joutuvat elämään uhan ja vaaran alla, todellinen vaara voi vaikuttaa koko elämäntilanteeseen, jopa niin että se rajaa lapsen halua tutustua uusiin asioihin ja paikkoihin. (Hautamäki 2003, 24.)

Lapsi suosii saamiensa kokemusten perusteella käytöstä, joka luotettavammin tuo hoitajan hänen luokseen ja estää vastaavasti käyttäytymistä, joka vie hänen luotaan hoitajan. Tähän pohjautuen muodostuu niin sanottuja työskentelymalleja, psyykkisiä tiedostamattomia rakenteita, jotka voivat ohjata tulevaa käyttäytymistä ja toimintaa. Jos esimerkiksi jokin käyttäytymismalli on toiminut hyvin tietyissä tilanteissa, pyritään sitä hyödyntämään muissakin tilanteissa. Bowlbyn (1973) teorian mukaan työskentelymallin keskeisiä piirteitä pienellä lapsella on käsitykset siitä, miten hänen aloitteisiinsa hoitaja reagoi ja miten hyväksyttävä aikuisen silmissä hän on. (Sinkkonen 2003, 155-156.)

Tällä hetkellä eletään kiintymyssuhdeteorian kolmatta kehitysvaihetta, johon kuuluu monia tekijöitä. Merkittävä rooli on ollut Mary Mainilla, joka on kehittänyt aikuisen kiintymystä ar-

vioivan tutkimusmenetelmän. Aikuisen oma lapsena kokema kiintymyssuhde ja hänen nykyiset ihmissuhteet sekä niiden laatu, vaikuttavat aikuisen kykyyn muodostaa hyvä kiintymyssuhde pieneen lapseen. Viime vuosina monet tutkijat ovatkin nostaneet kiintymyssuhteen tärkeäksi tekijäksi, joka vaikuttaa mielenterveyteen koko ihmisen elämän aikana. (Tamminen 2004b, 51.)

3.1 Kiintymyssuhteen rakentuminen

Kiintymyssuhde kuvaa tunnesiteitä sekä niiden tilaa ja laatua kahden yksilön välillä. Kiintymyskäyttäytyminen kuvaa erilaisia käyttäytymismalleja, joiden avulla pyritään läheiseen yhteyteen toisen ihmisen kanssa ja jotka johtavat turvallisuuden tunteen lisääntymiseen. Kun ihminen huomaa joutuneensa erilleen kiintymyksen kohteestaan tai hän kokee erossa olon uhkana, käynnistyy kiintymyskäyttäytyminen. Kiintymysjärjestelmä on puolestaan sisäinen suunnitelma, jonka yksilö on muokannut maailmasta ja jonka mukaan hän itse, hänen läheisensä ja heidän suhteensa toimii. (Becker-Weidman 2008, 38.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsi sisäisten työskentelymalliensa avulla päättelee, voiko muihin ihmisiin luottaa, onko hän rakkauden arvoinen ja keneen hän voi hädän hetkellä turvautua (Bowlby 1988). Kun lapsi on kiintynyt turvallisesti, hän kokee tulevaisuuden rakastetuksi omana itsenään ja hän voi luottaa vanhempiensa aitoon läsnäoloon, herkkyyteen ja hyvyteen. Turvallisesti kiintynyt lapsi uskaltaa tutkia ympäristöään, tukeutua hoitajaansa tarpeen vaatiessa sekä tuoda esille myönteisiä ja kielteisiä tunteita. (Punamäki 2011, 111-112.)

Jos lapsen tarpeita laiminlyödään tai vanhemmat ovat etäisiä ja käyttäytyvät arvaamattomasti, lapsi purkaa epäluottamuksensa ja pettymyksensä joko vanhempaan takertumalla tai välttämällä vuorovaikutusta. Jos lapsi ei voi luottaa hoitajansa herkkyyteen ymmärtää havaita ja tyydyttää hänen tarpeitaan, lapsesta tulee välttelevästi kiintynyt ja hän joutuu turvautumaan omaan apuunsa. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi ei koe turvallisuuden ja välittämisen tunnetta, vaikka hän tarrautuu vanhempiin. (Punamäki 2011, 111-112.) Jos lapselta puuttuu pysyvä ihmissuhde tai lapsen hoitoa laiminlyödään pahasti, voi kiintymyssuhde jäädä kokonaan muodostumatta (Mäntymaa ym. 2003, 460).

Lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana rakentuu kiintymyssuhde. Kehitykselle on tyypillistä tuona aikana vastavuoroisuus ja muovautuvuus. Myös sosiaaliset, emotionaaliset ja kognitiiviset taidot monipuolistuvat ja kehittyvät. Esimerkiksi sosiaalinen kommunikointi, tunteiden säätteleminen, ajattelu ja muisti kehittyvät. Emotionaalisessa läheisessä vuorovaikutuksessa syntyy intensiiviset muutokset, mikä selittää lapsen taitojen, persoonallisuuden ja taitojen kehittymisen ainutlaatuisuutta. (Punamäki 2011, 113.) Emotionaalinen kommunikaatio lapsen ja vanhemman välillä toimii kiintymyssuhteen ohjaamien käyttäytymistapojen ja mallien avul-

la. Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä vaikuttaa käyttäytymiseen, mielikuviin ja se toimii myös tunteiden säätelyn osatekijänä. (Mäntymaa ym. 2003, 462.)

1970-luvulla Mary Ainsworth loi menetelmän, jonka avulla lapsen käyttäytymistä seuraamalla, voidaan arvioida hänen kiintymyssuhteensa perusturvallisuutta tai turvattomuutta. Varhaisella kiintymyssuhteella ja sen laadulla on lukuisten seurantatutkimusten mukaan merkitystä lapsen psyykkiselle kehitykselle. (Tamminen 2004b, 51.)

Turvallisen kiintymyssuhteen synty edellyttää, että vanhempi kykenee ja haluaa havaita lapsen antamia viestejä ja hän kykenee vastaamaan niihin ajoissa ja oikealla tavalla (Ainsworth ym. 1978). Vanhempi joka on herkkä, pystyy peilaamaan omia ja lapsen tunnetiloja ja hän ymmärtää molempien haluja, tarpeita ja tunteita. Vanhemman emotionaalinen läsnäolo on ensiarvoisen tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Tunnepitoinen vuorovaikutus, esimerkiksi sosiaalinen hymy on tärkeää lapsen biologisten ja neurologisten kehityssaavutusten toteutumiselle. Kehittymisen taustalla ovat voimakkaasti lisääntyneet yhteydet etuaivolohkon ja aivorungon alueella. (Punamäki 2011, 112-113.)

Kiintymyskäyttäytymisen tarkoituksena on ylläpitää läheisyyttä hoitajaan ja näin varmistaa lapsen eloonjääminen. Jos lapsi joutuu stressaavaan tai uhkaavaan tilanteeseen, kiintymysjärjestelmä aktivoituu ja lapsi hakee läheisyyttä. Ihmislapsi syntyy toisiin nisäkkäisiin nähden avuttomana, eikä hän kykene syntymänsä jälkeen esimerkiksi hankkimaan ravintoaan tai kävelemään ja hän tarvitsee huolenpitoa ympäri vuorokauden säilyäkseen hengissä. Vauvojen tapa ilmaista tarpeensa on itkeä. Hoitaja joka reagoi herkästi, huomaa lapsen itkun ja reagoi siihen tilanteen vaatimalla tavalla, ja antaa esimerkiksi ruokaa, virikkeitä ja lohtua. Tästä syntyy hoitajan ja lapsen välille kieli. Lapsi oppii pikkuhiljaa, että itkemällä tietyllä tavalla hän saa ruokaa ja vastaavasti toisella tavalla itkemällä hän saa lohtua. Vanhempi ja lapsi ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja riippuvuussuhteessa ja näin he oppivat tunnistamaan toisensa ja reagoimaan oikealla tavalla toisiinsa. Kun vauva ilmaisee että hän tarvitsee jotain, vanhempi reagoi normaalisti tähän tarpeeseen. Tämä saa aikaan sen, että vauva kokee tyydytystä ja helpotusta. Kun näin tapahtuu useita kertoja päivässä, kehittyy lapselle ensimmäisen elinvuotensa aikana perusluottamus. Siihen kuuluu muun muassa se, että voi luottaa turvalliseen elinympäristöön ja vanhempien luotettavuuteen sekä hyvyyteen. (Becker-Weidman 2008, 42-44.)

Lapsen toisen elinvuoden aikana huolehtiva ja herkkä vanhempi asettaa asiaankuuluvat rajat lapselle, kun hän alkaa tutkia maailmaa. Vanhempi pitää tällä tavalla lapsen turvassa ja samalla ympäristön tutkiminen on kuitenkin mahdollista. Tässä vaiheessa lapsen kehitystä vanhemmat joutuvat usein sanomaan "ei" rajoja asettaessaan. Kun vanhempi joutuu asettamaan rajoja tämän tehdessä jotain sopimatonta, tuntee lapsi häpeää. Lapsi reagoi kiellon kuultuaan

peittämällä silmänsä, kääntymällä pois tai menemällä piiloon. Vanhempi joka osaa reagoida oikein tilanteessa, korjaa katkoksen kiinnittymisessä ja saa lapsen uudestaan kiinnostumaan keskeytyneestä asiasta. Käyttäytymisellään vanhempi osoittaa, että hän todella rakastaa lasta ja välittää hänestä. Tällaiset kokemukset opettavat lasta siirtymään häpeän tuntemisesta syyllisyyden tuntemiseen. Vaikka kaikki lapsen teot eivät ole hyväksyttäviä vanhemman mielestä, ei lapsi tunne itseään kuitenkaan pahaksi. Kun näin tapahtuu, lapsi pystyy tuntemaan syyllisyyttä. Syyllisyys on sosiaalistava tunne ja sen avulla ihminen voi tuntea kuuluvansa johonkin. Syyllisyyttä tuntiessaan ihminen haluaa korjata tekemänsä virheen. (Becker-Weidman 2008, 44.)

3.1.1 Lapsen ja isän kiintymyssuhde

Isän merkitys lapsen elämässä on suuri jo raskauden aikana ja heti syntymän jälkeen. Lapsen elämää rikastuttaa hänen äitinsä ja isänsä erilainen tapa olla hänen kanssaan vuorovaikutuksessa. Lapsen mentalisaatiokyky kehittyy paremmin, kun hänellä on kaksi merkittävää aikuista jotka tarjoavat hänelle erilaista tapaa suhtautua samoihin asioihin, kuin jos hänellä on vain yksi tärkeä toinen. Puuttuva isä vaikuttaa olevan ongelma erityisesti poikien aggression säätelyn kehittämisessä. Isä pystyy ottamaan vastaan poikansa aggressiivisuutta ja myös palauttamaan pojan realiteetteihin, kun hän mittelee voimiaan. Tyttö tarvitsee isän läsnäoloa kyetäkseen rakentamaan myönteisen identiteetin. Isä voi toimia tytölle "prinssinä", joka vapauttaa hänet liian latautuneesta ja läheisestä suhteesta äitiin. (Kalland 2007, 72.)

Isäksi tuleminen on miehelle yhtä mullistava vaihe kuin äidiksi tuleminen naiselle, etenkin silloin kun mies on halunnut isyyttä. Odotusaikana miehen suhde omaan isään aktivoituu jokaisine konflikteineen ja hän perustaa isyyttään suhteessa siihen, mitä on saanut omalta isältään. (Sinkkonen 2003.) Vauvavaiheessa isä ja äiti leikkivät eri tavalla lapsensa kanssa. Äiti juttelee ja näyttää leluja, isä puolestaan on fyysisempi suhteessa vauvaan. Lapselta tämä eroavaisuus ei jää huomaamatta ja hän rakentaa ainutlaatuisen suhteen kumpaankin vanhempaansa. Kiintymyssuhde isään on yhtä ainutlaatuinen kuin äitiin, ja se voi olla joko turvallinen tai turvaton. Aikuisuuden kiintymyssuhdehaastattelussa (Main & Goldwyn 1988) esitetään kysymyksiä yksilön suhteesta äitiin ja isään erikseen, ja lopulta pyydetään arvioimaan, kumpaan vanhempaan suhde lapsena oli läheisempi. Useimmat aikuiset pystyvät ajattelemaan suhdettaan äitiin ja isään erillisinä ja lähestulkoon jokaisella on myös vastaus siihen, kumpi oli läheisempi vanhempi ja miksi. Läheisin ei aina suinkaan ole äiti. (Kalland 2007, 72.)

Isyyden olemuksen mysteeria on koetettu ratkaista tutkimalla isän kanssa kasvaneita lapsia ja vertaamalla heitä lapsiin "ilman isää". Tulokset eivät ole yksiselitteisiä, sillä monen ydinperheen lapsen isä ei ole psyykkisesti läsnä lapselleen tai suhde on huono. Vastaavasti ilman isää

kasvaneella lapsella voi olla tukenaan runsas ja monipuolinen joukko kasvattajia. (Sinkkonen 2011, 115-.)

Diamondin (2004) mukaan pojan maskuliinisuuden ydin on hänen suhteessaan äitiin. Hän esittää, että turvallinen kiintymyssuhde äitiin luo perustan valmiudelle kääntyä "toisen", eli isän puoleen. Pojan miehisyyden juuret ovat äidin mielensisäisissä representaatioissa, eli mielikuvissa. Siis siihen minkälaisia ovat äidin kokemukset omasta isästään ja muista miehistä sekä miten äiti pitää arvossa oman poikansa maskuliinisuutta. (Sinkkonen 2011, 118.)

Tytön primaari samastuminen äitiin antaa hänen naisellisuudelleen vankan pohjan. Voi olla, että itsenäistyminen ja eriytyminen ovat tytölle yhtä haasteellisia kuin pojalle, sillä erottuminen oman itsen kaltaisesta on hankalampaa kuin vastakkaista sukupuolta olevasta. Myös tytölle isän arvo välittyy ensin äidin kautta. Nähdessään äitinsä arvostavan ja rakastavan miestänsä ja tyttärensä isää, välittyy asenne lapselle ja se lisää huomattavasti isän kiinnostavuutta lapsen silmissä. Jos tyttö saa jo varhain kokemuksen olevansa isänsä "silmän loiste", ei hän myöhemminkään hyväksy kumppanikseen ketä tahansa. Isän puuttuminen assosioituu varhain aloitettuun sukupuolisuhteisiin ja teiniraskauksiin (Ellis ym. 2003.) Kliininen kokemus on osoittanut, että monet näistä tytöistä etsivät itseään vanhemmista kumppaneista mahdollisesti enemmän isähahmoa kuin seksikumppania. (Sinkkonen 2011, 118-119.)

Kiintymyssuhdetutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, muodostaako pieni lapsi useita erillisiä kiintymyssuhteita vai vaikuttavatko ne toisiinsa. Kumpikin oletamus on saanut vahvistusta. Eniten näyttöä näyttäisi olevan seuraavista seikoista: alussa yksi kiintymyssuhde on ylitse muiden. Tämä kiintymyssuhde on useammin äidin ja vauvan kuin isän ja vauvan välinen. Äidin ja vauvan suhde heijastuu isän ja vauvan väliseen suhteeseen. (Sinkkonen 2011, 120.)

Vuosikymmenien tutkimusten perusteella Klaus ja Karin Grossmann ovat tulleet päätelmään, että isän mandaatti on ennemminkin lapsen luottavaisen tutkimisen kuin turvallisen kiintymyssuhteen alueella. Luottavainen tutkiminen koostuu kolmesta osa-alueesta: lapsen kyvystä suhtautua avoimesti ja keskittyneesti uusiin, uteliaisuutta herättäviin tilanteisiin. Lapsi luottaa kiintymiskohteen saatavilla oloon ja auttamishaluun. Vanhempi on sensitiivinen ja tukea antava silloin, kun lapsi ahdistuu ja tarvitsee vanhemman läheisyyttä tai kun hän kiinnostuu jostakin uudesta asiasta. Äidin ja isän kiintymyssuhteet lapseensa juontavat juurensa erilaisista varhaisista sosiaalisista kokemuksista. Äiti rauhoittaa ja lohduttaa poissa tolaltaan olevaa lasta ja se näkyy stressihormonipitoisuuksien madaltumisena. Isä auttaa lasta selviytymään sopivan jännittävässä ja haastavissa tilanteissa neuvoen, rohkaisten ja antaen kiitosta. Vierastilannetutkimus ei siis voikaan toimia isän ja lapsen kiintymyssuhdetta arvioitaessa, sillä isän tehtävä ei ole rauhoittaa lasta vaan auttaa häntä voittamaan esteitä. (Sinkkonen 2011, 121.)

Mentaalisen elämän välttämätön energia on rakkaus. Syntymässään vauva rakastaa äitiään ehdoitta, ollen siinä myös erityisen haavoittuva. Jos hän voi rakastaa ainoastaan äitiään, on olemassa uhka hänen kehityksensä taantumisesta. Vauvan affektiivinen rakentuminen edellyttää, että hän voi rakastaa isää ja äitiä, joiden kanssa hän luo kaksi erilaista rakkauden muotoa ja joista kumpikin on yhtä välttämätön. Voidessaan rakastaa vain yhtä, hänelle on mahdollista tahtoa muuta kuin jääminen tämän yhden vauvaksi (Dumas 2008, 153.)

3.1.2 Kiintymys ja kiinnittyminen

Lapsen ja häntä hoitavan aikuisen tiivis, vastavuoroinen suhde rakentuu lapsen kiinnittymisestä aikuiseen ja aikuisen kiintymisestä lapseen. Vanhemman kiintymykseen sisältyy halu hoivata lasta ja vahva tunneside häneen. Vanhempaansa kiinnittymällä lapsi saa ravintoa ja turvaa, ja kun vuorovaikutus vastaa lapsen tarpeisiin hän ajan mittaan kiintyy vanhempaansa tunnetasollakin. Kiinnittymisen tapa tulee esille erokokemuksissa, miten lapsi kykenee käsittelemään hoivaajista eroon joutumista, sekä sen aiheuttamia tunnetiloja. Perusturvallisuuden ollessa vakaa jää lapselle voimavaroja ympäristön tutkimiseen, oppimiseen ja uusien taitojen harjoittamiseen. (Nurmi ym. 2006, 30.)

Lapsi pyrkii löytämään tasapainon ympäristön tutkimisen ja turvallisuuden tunteen välillä. Sisäiset työskentelymallit, jotka ovat seurausta toistuvista kokemuksista itsestään suhteessa hänestä huolta pitäviin vanhempiin, säätelevät turvallisuuden tunnetta. Varhaisissa ihmissuhteissa opitut sisäiset mallit läheisyydestä, turvasta ja omasta arvosta ovat kytköksissä siihen, miten lapsi vastaa tuleviin kehityshaasteisiin ja miten hän toimii uusissa ja vieraisissa tilanteissa. Lapsen myönteistä mielikuvaa itsestään ja omista mahdollisuuksistaan vahvistavat tunnetasolla arjessa voimakkaasti läsnä olevat vanhemmat, sitä vastoin välinpitämättömät, tai hyljekisivät vanhemmat voivat aiheuttaa lapselle kokemuksen arvottomuudesta. (Nurmi ym. 2006, 30.)

3.2 Kiintymyssuhdemallit

Kiintymyssuhdemallien on osoitettu useissa tutkimuksissa siirtyvän sukupolvelta toiselle. Kiintymyssuhdemallien taustalla ajatellaan olevan sekä aikuisilla että lapsilla sisäiset mielikuvat ja kokemukset lohdutuksen tarpeesta sekä hätään vastaamisesta. Kiintymyssuhteen laatu on melko muuttumaton. Lapsella voi olla myös erilaisia kiintymyssuhdemalleja eri ihmisten kanssa. Kiintymyssuhde voi muuttua esimerkiksi silloin kun lapsen kehittyessä ja kasvaessa hänen tarpeensa tulevat erilaiseksi ja vanhemman kyky vastata näihin tarpeisiin ei kohtaa. (Tamminen 2004b, 51.)

Vauvalle, joka on yli puolen vuoden ikäinen, on muodostunut mielensisäinen malli sellaisista tilanteista, joissa vanhempi on ollut hädän hetkellä läsnä. Näille sisäisille vuorovaikutussuhteiden malleille Bowlby antoi nimen kiintymyssuhdemallit. Vauvojen tunnetilojen säätelminen ei ole enää riippuvainen vanhempien tarjoamasta välittömästä lohdutuksesta, vaan vauvalle on kehittynyt sisäinen tunne turvallisuudesta. Tämän seurauksena vauva pystyy pikkuhiljaa rauhoittumaan itseksensä. Kiintymyssuhdemallin avulla vauva toimii jatkuvasti itsenäisemmin ympäristössään, koska vauva tuntee olevansa turvassa ja apu on saatavilla aina. Toisaalta vauva alkaa tässä vaiheessa vierastaa tuntemattomia ja hän alkaa valita kuka voi häntä hädän hetkellä auttaa. Vierastaminen alkaa tavallisesti noin puolen vuoden iässä. Eroahdistus kertoo vauvan tietoisuuden kehittämisestä. Tällöin vauva tunnistaa tilanteen, joissa on riskinä jäädä ilman tutun hoitajan hoivaa. (Salo 2002, 61.)

Lapsille kehittyvät sisäiset mallit turvallisuuden kokemuksesta ja sen saatavuudesta, jotka, vaihtelevat ja ovat erilaisia. Vanhempien omat kokemukset suhteessa olemisesta ja elämäntilanne vaikuttavat siihen, miten he luovat turvallisuutta lapsilleen. Näin ollen myös vauvojen keinot saada turvaa ja läheisyyttä vanhemmiltaan vaihtelevat paljon. (Salo 2002, 61-62.)

3.2.1 Vierastilanne ja lapsen kiintymyssuhteen arviointi

Mary Ainsworth (1913-1999) kehitti 1978 yhdessä tutkimusryhmänsä kanssa niin sanotun vierastilanne menetelmän. Sen avulla voidaan tutkia lapsen toimimista tilanteessa, jossa hänen turvallisuuden tunteensa joutuu uhatuksi. Lapsen kiintymyssuhteen arviointi edellyttää arvioinnintekijältä menetelmään erikoistuneen asiantuntijan koulutusta. (Silvén & Kouvo 2010, 74.)

Vierastilanne toteutetaan aina lapselle ennestään tuntemattomassa ympäristössä. Lapsen tutkimus- ja kiintymiskäyttäytymistä tarkkaillaan huoneessa, jossa on lattialla leluja ja kaksi tuolia. Tarkoituksena on, että tilanteen edetessä stressaantuminen lisääntyy, kun lapsi joutuu kohtaamaan ennestään tuntemattoman ihmisen ja eroamaan kiintymyksen kohteestaan hetkeksi. Tarkoituksena on ottaa selvää, miten lapsi hyödyntää läheistä ihmissuhdetta ylläpitäessään turvallisuuden tunnetta. Vierastilanne rakentuu kolmen minuutin jaksoista, joita on yhteensä seitsemän. Nämä jaksot videoidaan ja ne analysoidaan myöhemmin. (Silvén & Kouvo 2010, 74-75.)

Ensimmäisessä jaksossa lapsi ja vanhempi ovat kahdestaan huoneessa ja toisessa jaksossa huoneeseen saapuu vieras ja lapsi, vanhempi ja vieras ovat kolmistaan. Kolmannessa jaksossa vanhempi poistuu huoneesta ja lapsi on vieraan kanssa kaksin. Neljännessä jaksossa vanhempi palaa ja vieras poistuu huoneesta ja lapsi jää vanhemman kanssa kaksin. Viidennessä jaksossa vanhempi poistuu huoneesta ja lapsi jää yksin huoneeseen. Kuudennessa jaksossa vieras palaa

huoneeseen, jolloin vieras ja lapsi ovat kahdestaan. Viimeisessä eli seitsemännessä jaksossa vanhempi palaa huoneeseen ja vieras poistuu ja lapsi jää vanhemman kanssa kahdestaan. (Silvén & Kouvo 2010, 75.)

Lapsen ajatellaan toimivan eri tavalla vierastilanteen edetessä sen mukaan, miten he ennakkoivat vanhemman tai vieraan vastaavan heidän tarpeisiinsa ja tunneviesteihin. Ainsworth huomasi, että yksivuotiaan vauvan toimintatapa vierastilanteessa oli yhteydessä äidin kanssa koettuihin varhaisiin hoivakokemuksiin. Vauvojen käyttäytymisessä olevat erot kuuluvat kolmeen erilaiseen kiintymystyyppiin; turvallisiin sekä turvattomiin, joka jakautuu välttelevästi ja vastustavasti kiintyneisiin. (Silven & Kouvo 2010, 75.)

Turvallisessa kiintymyssuhteessa toiminnalliseen muistiin on tallentunut malli siitä, että tarvittaessa vauva saa apua itselleen. Tunneviestit ovat loogisesti yhteydessä ympäristön tapahtumiin, esimerkiksi uuden lelun äärellä lapsi uskaltaa avoimesti kääntyä vanhemman puoleen ja hakea apua. (Salo & Mäkelä 2007, 8.) Lapsi, joka on kiintynyt turvallisesti, ilmaisee tunteensa avoimesti, koska hän on voinut luottaa siihen, että vanhempi on ollut tarpeen vaatien saatavilla. Vauva on tällöin kiinnostunut ympäristöstään ja hän jakaa uudet kokemuksensa mielellään toisten kanssa. Turvallisesti kiintynyt lapsi tuo esille läheisyyden tarpeensa usein väsymyksen tai nälän yllättäessä tai silloin kun ympärillä tapahtuu uusia asioita liikaa. Lapsi osoittaa tällöin tarpeensa hakeutumalla vanhemman luokse läheisyyteen, eikä vieraan lohdutusrytykset kelpaa useinkaan. Lyhyenkin eron jälkeen lapsi ilahtuu vanhemman paluusta tai jos epävarmuus on kasvanut liikaa, hän voi itkeä huojentuneena. (Silvén & Kouvo 2010, 75.)

Turvattomat kiintymystyypit voidaan jakaa kahteen erilaiseen tyyppiin. Lapsille, jotka ovat kiintyneet *välttelevästi (avoidant)*, on muodostunut tarve luottaa itseensä, koska läheisyyttä ei ole ollut saatavilla samoin kuin kiintymyssuhteessa joka on turvallinen. (Silen & Kouvo 2010, 76-77.) Välttelevässä kiinnittymismallissa lapsi on oppinut tiedostamattoman vuorovaiutusmallin siitä, että hänen avun tarpeisiinsa vastataan liian myöhään tai niukalti. Kehityksen kannalta se on ongelmallista, sillä tunteet ovat elimistön tapa kertoa, miten se kokee ja arvioi tilanteen. Lapsen kokiessa sisäisesti hätää ja avun tarvetta, on hän oppinut keinotekoisin mallin olla sitä näyttämättä. Hoivaavilta vanhemmilta jää hätä havaitsematta ja lapsen sisäinen fysiologinen stressitila pitkittyy. (Salo & Mäkelä 2007, 8.)

Jos vanhemmat ovat odottaneet lapsen selviytyvän yksin kohdatessaan epävarmuutta, ahdistusta tai pelon tunteita, hän oppii toimimaan näiden odotusten mukaisesti. Lapsi voi toisinaan jakaa uusia kokemuksia vanhempien kanssa, mutta hän leikkii itsekseen mielellään. Lapsen kohdatessa ympäristöä tutkiessaan epävarmuutta ja hätää, näyttää hän suhtautuvan päällisin puolin rauhallisesti, eikä hän hae vanhemman läheisyyttä, vaan jatkaa leikkimistä yksin. Jos vanhempi ei ole saatavilla, lapsi voi hyväksyä tuntemattoman aikuisen kutsun leikkiin tai jopa

lohdutusyritykset. Lapsi ei myöskään tavallisesti hae läheisyyttä vanhemmiltaan lyhyen eron jälkeen, eikä hän ilmaise ilahtuvansa jälleennäkemisestä, vaikka hän olisi aikaisemmin itkenyt yksin ollessaan. (Silvén & Kouvo 2010, 76-77.)

Lapsi, joka on kiintynyt *vastustavasti (resistant)* ilmaisee riippuvaa käyttäytymistä, koska vanhempi on ollut saatavilla epäjohdonmukaisesti. Tästä johtuen vauva ei halua tutkia vierasta ympäristöä, vaan uudet tilanteet aiheuttavat lapsessa hätäntymistä sekä epävarmuutta, joka ei poistu täysin vanhemman läsnä ollessa. Lapsi voi ahdistua ja mennä pois tolaltaan, jos hän joutuu vanhemmasta eroon vain hetkeksikin. Tällöin tuntemattoman aikuisen lohdutusyritykset pahentavat vain tilannetta. Lapsessa herää ristiriitaisia tunteita jopa silloin kun vanhempi antaa lapselle läheisyyttä eron jälkeen. Siitä huolimatta, että vauva ilmaisee tarpeensa selvästi, saattaa hän odottaa vanhemman lähestymistä, eikä tee itse aloitetta läheisyyttä hakeakseen. Hän saattaa myös takertua vanhempaan ja toisella hetkellä torjua vanhemman läsnäolon esimerkiksi pyrkimällä pois sylistä tai työntämällä pois lohduttajaa. (Silvén & Kouvo 2010, 77.)

Myöhemmin tutkijat monissa eri maissa vahvistivat Ainsworthin tyyppittelyn. Yleensä lapset tutkitaan 12-18 kuukauden ikäisinä äitinsä kanssa, mutta myös isänsä tai esimerkiksi pitkäaikaisen hoitajan seurassa tilannetta voidaan tutkia. Noin kaksi lasta kolmesta on kiintynyt turvallisesti vanhempansa. (Silvén & Kouvo 2010, 77.)

Nykykäsityksen mukaan kolmen jäsentyneen kiintymystyyppin lisäksi on neljäs *jäsentymätön (disorganized) kiintymystyyppi*. Mary Main kiinnitti ensimmäisenä huomiota siihen, että jotkut vauvat käyttäytyivät oudosti, pelokkaasti tai todella ristiriitaisesti vierastilanteen aikana. Jäsentymätön kiintymyskäyttäytyminen voi ilmetä monella eri tavalla. Se voi näkyä ristiriitaisien toimintojen sarjana, kun esimerkiksi vauva ensin hakee läheisyyttä pyrkimällä syliin ja sen jälkeen vauva välttelee läheisyyttä jähmettyen paikoilleen. Jäsentymätön kiintymyskäyttäytyminen voi näkyä muun muassa kaavamaisista toistuvista toiminnoista tai erikoisista asennoista. Kun vanhempi palaa lyhyen tauon jälkeen lapsen luokse, vauva saattaa heijata itseään puolelta toiselle tai lyödä päätään seinään. Hän voi myös jähmettyä paikalleen pitkäksi ajaksi tai liikkuu ikään kuin hidastetusti. Jotkut vauvat näyttävät selvää pelkoa vanhempansa kohtaan, lähestymällä heitä hartiat jännittyneinä ja pelokas ilme kasvoilla. (Silvén & Kouvo 2010, 77-78.)

Ristiriitaisessa kiinnittymismallissa lapsen positiivisiin ja negatiivisiin tunneviesteihin on reagoitu sattumanvaraisesti. Tällöin lapsen huomio kiinnittyy kohtuuttomasti aikuisen läsnäolon ja huomion varmistamiseen ja suuntautuminen ulkomaailmaan on vähäisempää. Reaaliset viestit ympäristön turvallisuudesta tai uhasta eivät lasta tavoita, jos sisäinen tila on alati pelon ja uhatuksi tulemisen kokemusten värittävä. Hankalin tilanne lapselle kehittyy jos häntä

hoitava aikuinen on itse pelon ja kivun aiheuttaja. Lapselle syntyy kaksoissidos, sillä aikuinen jota lapsi tarvitsisi tyyntyäkseen, muodostaakin hänelle uhan. Lapsen vuorovaikutusmallit muodostuvat äärimmäisen hajanaisiksi ja huomio kiinnittyy usein pakonomaisesti uhkaavan aikuisen tarkkailuun. (Ainsworth, ym., 1978; Crittenden, 1994). (Salo & Mäkelä 2007, 8.) Vauvat, jotka käyttäytyvät näin, kasvavat usein perheissä, joissa esiintyy tavallista useammin traumaattisia kokemuksia kuten laiminlyöntiä, pahoinpitelyä, alkoholismia, vanhemman vakavaa masennusta sekä perheväkivaltaa. Vanhempien on huomattu käyttäytyvän pelottelevasti tai pelokkaasti arjen hoiva- ja vuorovaikutustilanteissa. Tällöin vanhemmuus on vauvan kannalta ongelmallista, koska vauvat pyrkivät luonnostaan hakemaan vanhempaansa läheisyyttä kokiessaan turvattomuutta ja uhkaa. Toisin sanoen kiintymyksen kohde on samalla pelon lähde sekä ratkaisu tilanteeseen, joka pelottaa. (Silvén & Kouvo 2010, 78.)

3.2.2 Pienten lasten psyykkisen tilan arvioiminen

Winnicottin (1964) ilmaus, "There is no such thing as a baby", eli "Ei ole olemassakaan vain vauvaa", ohjaa vauvojen ja pienten lasten psyykkisen tilan arviointia ja ymmärtämistä. Pikkulapsi ja vauva tulee ymmärtää hänen läheisten ihmissuhteidensa kautta ja kanssa, sekä perheensä jäsenenä ja kulttuurinsa edustajana (Egger 2009). Vanhemman ja lapsen välinen varhainen vuorovaikutus säätelee ja ohjaa laajasti psyykkistä kehitystä lapsella. Arvioitaessa pienten lasten psyykkistä tilaa on tärkeää huomioida vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen laatu ja häiriöt. Kiintymyssuhdehäiriöt ovat vakavia vuorovaikutushäiriöitä, jotka eivät vain ennusta psyykkisiä häiriötä vaan jo ovat sellaisia. (Mäntymaa & Puura 2011, 271.) HankaluuDET varhaisessa vuorovaikutuksessa saattavat johtaa lapsen tunne- elämän ja käyttäytymisen häiriöihin (Mäntymaa 2006).

Pikkulasten psyykkisten häiriöiden diagnostiikkaan on kehitetty DC:0-3R luokittelu, jolla lapsesta laaditaan diagnostinen profiili arvioimalla häntä viiden eri akselin avulla. Eri akselien kautta lapsen olosuhdetta on mahdollista tarkastella eri näkökulmista, mikä voi viitoittaa myös hoidon suuntaa. Ensimmäiseen akseliin ilmoitetaan lapsen kliininen häiriö eli diagnoosi. Toinen akseli kuvaa vanhemman ja lapsen suhdetta ja kolmanteen akseliin ilmoitetaan, jos lapsella on muita tilanteeseen vaikuttavia vammoja tai sairauksia. Ajankohtaiset psykososiaaliset stressitekijät, esimerkiksi vanhempien aviokriisi, mielenterveysongelmat tai työttömyys ja lähiomaisen sairaus tai kuolema kuvataan neljännellä akselilla. Lapsen emotionaalinen ja sosiaalinen toimintakyky määritellään akselilla viisi. Jos vuorovaikutushäiriötä ei saada korjatuksi, voivat pulmat yleistyä lapsen tavaksi toimia erilaisissa tilanteissa ja muuttua lapsen omaksi ongelmaksi. (Mäntymaa & Puura 2011, 272.)

Tehtäessä selvitystä pikkulapsen psyykkisestä voinnista on syytä arvioida lasta, hänen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, sekä vanhempien ja perheen psykososiaalista tilannetta.

Tutkimismenetelmistä keskeisimmät ovat vanhempien ja lasten haastattelu ja havainnointi. Lapsi, joka ei vielä puhu kertoo voinnistaan ilmeillä, eleillä ja käyttäytymisellään, hieman vanhempina myös leikin avulla. Havainnoinnin tueksi on kehitetty, usein videointiin perustuvia erityyppisiä menetelmiä. (Mäntymaa & Puura 2011, 273-274.)

Vuorovaikutus jaetaan kolmeen eri tasoon, jotka ovat käyttäytymisen ja tunteen taso, sekä psykologinen eli mielikuvien taso. Käyttäytyminen merkitsee vuorovaikutustilanteessa havaittavissa ja kuvattavissa olevia tapahtumia. Tunteen taso merkitsee tunnetilaa, joka vuorovaikutustilanteessa on havaittavissa ja koettavissa. Mielikuvien taso on niitä sisäisiä merkityksiä, joita vuorovaikutustilanteen osapuolet antavat vuorovaikutukselle ja vuorovaikutustapahtumalle. (Mäntymaa & Puura 2011, 278.)

Lapsen kiintymyssuhdekäyttäytymistä on tärkeää tarkastella havainnoimalla ja haastatteleamalla vanhempia. On merkityksellistä, osoittaako lapsi kiintymystä vanhemmalle, hakeeko lohtua, pyytääkö apua tarvittaessa ja ottaako apua vastaan, kuinka hän asettuu vanhemman ohjaukseen, tutkiiko hän ympäristöään tai käyttäytyykö hän kontrolloivasti. Kiintymyssuhdehäiriöissä voidaan todeta muun muassa pelokkuutta, takertuvuutta vanhempaan, ylitottelevaisuutta, ylitarkkaavaisuutta, impulsiivista aktiivisuutta ja tottelemattomuutta tai estottomuutta tuntemattomia kohtaan. (Boris ym. 2005.), (Mäntymaa & Puura 2011, 279.)

4 Varhaislapsuus

Kehitys jota varhaislapsuuden aikana tapahtuu, on pohja myöhemmin opittaville tiedoille ja taidoille. Alle kolmevuotiaiden aivojen muovautuvuus ja alttius uusien asioiden omaksumiselle on tavattoman suurta. Lapsen ensimmäisten elinkuukausien valvetilan osuus on pieni, hän oppii koko ajan, nukkuessaankin. On tärkeää, että lapsi kuulee puhetta ympärillään, näin hän vähitellen erottaa oman äidinkielen merkityksellisiä piirteitä toisistaan. Valveilla ollessa lapsi suuntautuu aktiivisesti ympäristöönsä. Hänen käyttäytymistään kuvaa yritys kokonaisvaltaisesta jäsentymättömästä tilasta kohti jäsentynyttä toimintaa. (Nurmi ym. 2006, 18.)

4.1 Varhaislapsuuden psyykinen kehitys

Lapsen psyykkistä kehitystä on tutkittu ja selitetty eri näkökulmista. Psykoanalyttinen teoria sekä siihen perustuva psykodynaaminen ajattelu tarjoavat teoreettista viitekehystä, jotta ymmärtäisimme yksilön psyykkistä kypsymistä. Kehityopsykologinen tutkimus pyrkii selvittämään taas muutoksia ja saavutettuja päämääriä lapsen kehityksessä. Nämä kaksi tieteenalaa, jotka tarkastelevat lapsen psyykkistä kehitystä ovat lähenemässä toisiaan uuden tutkimuksen ja teoreettisen ajattelun myötä. (Tamminen 2004c, 37.)

Psykodynaaminen käsitys psyykkisestä kehityksestä lapsuuden aikana rakentuu eri tutkijoiden erilaisista painotuksista sen suhteen, mikä on oleellista psyyken kehityksessä tiettyä aikana. Psykodynaaminen ajattelu on saanut alkunsa itävaltalaisen lääkärin ja tutkijan Sigmund Freudin (1856-1939) perusajatuksista psyyken rakenteista, energiataloudesta, motivaatiojärjestelmästä sekä siitä käsityksestä, että mieli toimii ymmärrettävästi jatkuvuutta tukien. (Tamminen 2004c, 37.)

Lastenpsykiatri Daniel Sternin (1985) näkemykset lapsen psyyken varhaiskehityksestä ovat merkittävällä sijalla. Sternin teoriassa kehitystä tarkastellaan ensimmäisen kerran lapsen näkökulmasta. Lisäksi Stern on yhdistänyt psykoanalyttisen ajattelun ja kehityspsykologisen tutkimustiedon ensimmäistä kertaa yhtenäiseksi teoreettiseksi näkemykseksi. Stern on tyrmännyt tietyt aiemmin vallinneet käsitteet lapsen normaalista kehityksestä. Muun muassa "autistinen" ja "symbioottinen" vaihe lapsen kehityksessä ovat käsitteitä, jotka Stern on tyrmännyt. Psykoanalyttinen teoria on ollut aikaisemmin sairauskeskeistä ja patologiaalähtöistä, kun taas Sternin näkemykset perustuvat laajaan vauvatutkimukseen ja terveeseen, normaalin lapsen kehityksen ymmärtämiseen. Lisäksi korostetaan vauvan synnynnäistä valmiutta inhimilliseen vuorovaikutukseen sekä sen psykologiseen kokemiseen. (Tamminen 2004c, 38.)

Tämänhetkisen tutkimustiedon mukaan jo loppuraskauden aikana alkaa psyykkinen kokeminen. Tutkimuksissa on ilmennyt, että sikiö tekee erilaisia aistihavaintoja raskauden viimeisen kolmanneksen aikana, eli toisin sanoen keskushermosto ja aistit alkavat toimia jo silloin. Kun aistiärsykkeet kulkeutuvat keskushermostoon, aistiärsyke rekisteröityy ja lapsi kokee havainnon. Ilmeisesti jo raskauden loppuvaiheessa havaintoon liittyy myös muita psykologisia aisti-toimintoja, kuten alkeellista muistitoimintaa. Loppuraskauden aikana lapsi kuulee äidin elimistön ja ulkopuolisen maailman ääniä ja tottuu muun muassa äidin ja muiden läheisten ihmisten puheeseen. Lisäksi lapsi kykenee haistamaan ja maistamaan. Vauvalla on heti syntymästä saakka biologisia, kognitiivisia, kommunikatiivisia, emotionaalisia ja sosiaalisia toiminnallisesti jäsenyntyneitä taitoja, joiden avulla hän kykenee myös säätelemään omaa käyttäytymistään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Varhainen vuorovaikutus on tärkein tekijä, joka muokkaa psyyken varhaiskehitystä lapsella. (Tamminen 2004c, 38.)

4.2 Sternin teoria varhaiskehityksestä

Sternin teorian mukaan ihmisen synnynnäinen tarve pyrkiä ymmärtämään itseään ja ulkopuolista maailmaa on psyykkisen elämän perusta. Oleellista on yksilön oma sisäinen kokemus itsestä, muista ja ihmissuhteista. Tämä sisäinen kokemus on olemassa loppuraskaudesta lähtien ja lapsen kehittymisen myötä kokemusmaailma laajenee vähitellen. Ensimmäisen kolmen elinvuoden aikana sisäisen minuuden ja ihmissuhteen kokeminen muotoutuu asteittain viidesä erilaisessa vaiheessa. Nämä kokemuksen eri osa-alueet kasvavat, syvenevät ja säilyvät läpi

koko elämän muodostaen perustan yksilön kaikille myöhemmille kokemuksille. (Tamminen 2004c, 38.)

Ensimmäisten elinkuukausiensa aikana, jota kutsutaan *orastavan minuuden ja ihmissuhteen vaiheeksi*, lapsi alkaa ymmärtää ja oivaltaa. Heti syntymästään asti lapsi tekee monipuolisia inhimilliseen vuorovaikutukseen liittyviä havaintoja, mutta hän kokee aistihavainnot eri tavoin kuin aikuinen. Lapsen havaitseminen on kokonaisvaltaista, hän ei koe näkevänsä tai kuulevansa. Kokemus ulkoisesta ja sisäisestä maailmasta on vastasyntyneelle lähinnä muodon, intensiteetin ja tempon kokemista ja havaitsemista. (Tamminen 2004c, 39.)

Sternin teorian mukaan aistihavaintoihin liittyy aina myös jokin tunne. Hän jakaa lapsen tunteet ns. perustunteisiin, joita ovat muun muassa hyvä ja -paha, ilo ja suru sekä vitaliteettitunteisiin, jotka liittyvät dynaamisiin ja kineettisiin havaintoihin. Vitaliteettitunteet, eli tunteet omasta olemassa olostä täyttävät suurimman osan kokemusmaailmastamme, kun taas perustunteet ovat aina vain hetkellisiä. (Tamminen 2004c, 39.)

Vauva tuntee orastavassa ihmissuhteessa, miten vanhemmat ja muut häntä hoitavat ihmiset vaikuttavat kaikkeen mitä vauva kokee. Se miten vanhemmat tulkitsevat lapsen käyttäytymistä ja hoivaavat tätä, vaikuttaa lapsen kehityksen suuntaan ja nopeuteen. He joko voimistavat tai vaimentavat lapsen tiettyjä kehityksen osa-alueita. (Tamminen 2004c, 39.)

Ydinminuuden ja ydinihmissuhteen vaihe alkaa vauvan ollessa 2-3 kuukauden ikäinen. Silloin aivoissa alkaa tapahtua neurofysiologista kypsymistä. Sternin teoria kumoaa aiemmat käsitykset siitä, että lapsi kokisi olevansa tässä vaiheessa osa äitiä. Päinvastoin tällöin lapselle muodostuu omien aistihavaintojen pohjalta kokemus omasta olemassaolosta ja ymmärrys omasta tavoitteellisesta toiminnasta. Ydin minuutta on oman olemassaolon varhainen jatkuvuuden ja eheyden kokeminen. (Tamminen 2004c, 39.)

Ydinihmissuhde tarkoittaa kokemusta itseä säätelevästä vuorovaikutuksesta. Tässä vaiheessa vanhempien ja vauvan vuorovaikutukselle on luonteenomaista muun muassa leikinomainen toisto, liioittelu ja saman aiheen muunteleminen. Muistin kehityksessä nämä ovat tärkeitä apukeinoja. Lapsen neurofysiologinen aktivaatiotaso nousee kun hän on vuorovaikutuksessa toisen kanssa esimerkiksi leikin yhteydessä. Nämä toistuvat kokemukset ovat perusta syvälle inhimilliselle tunteelle, että toisen ihmisen kanssa yhdessä voi kokea ja saavuttaa enemmän kuin yksin. Näiden kokemusten kautta syntyy myös mahdollisuus kiintymyksen tuntemiseen. (Tamminen 2004c, 39-40.)

Noin 7-9 kuukauden iässä alkaa *subjektiivisen minuuden ja intersubjektiivisen ihmissuhteen vaihe*. Tällöin neurofysiologisen kypsymisen myötä lapsi alkaa ymmärtää, että hänellä ja myös

muilla ihmisillä on oma sisäinen kokemusmaailma ja niitä kokemuksia voi jakaa toisten kanssa. Lapsi on vuorovaikutuksessa mukana nyt eri tavalla ja hänelle tulee tärkeäksi halu ymmärtää toista ihmistä sekä halu tulla itse ymmärretyksi. Perusta inhimilliselle yhteenkuuluvuudelle saadaan aikaan vastavuoroisella ymmärtämisellä. Tässä vaiheessa lapsi voi Sternin mukaan jakaa toisen ihmisen kanssa ainakin kolmenlaisia sisäisiä kokemuksia; tarkkaavaisuutta, intentioita ja tunnetiloja. Lapsen kognitiivisen (älyllisen) kehityksen kannalta tarkkaavaisuuden ja sosiaalisen kehityksen kannalta intention jakaminen on tärkeää. Tunnetilojen vastavuoroinen jakaminen eli ns. tunnetilojen yhteensoinnuttaminen on emotionaalisen kehityksen kannalta tärkeää. (Tamminen 2004c, 40.)

Puheen oppimisen myötä lapsi siirtyy *verbaalisen minuuden ja verbaalisen ihmissuhteen vaiheeseen* noin 15 -18 kuukauden iässä. Edellytys kielen oppimiselle on, että lapsi ymmärtää symbolifunktioita, ajan käsitettä ja itsensä objektina, eli ymmärtää minä -sanon ja tunnistaa peilikuvansa. Sanojen merkityksen oppiminen on keskeistä verbaalisessa ihmissuhteessa. Eri-laisissa ihmissuhteissa sanojen sisäinen kokeminen ja kielen merkitys on monitahoista ja vaihtelevaa. Esimerkiksi äidin sanoessa "hyvä tyttö", lapsi voi kokea isän sanoessa sen eri tavalla. (Tamminen 2004c, 41.)

Noin kolmannen ja neljännen ikävuoden aikana alkaa *kertovan minuuden ja ihmissuhteen vaihe*. Tuolloin lapsen tapa käyttää kieltä muuttuu laadullisesti erilaiseksi kuin aikaisemmin. Ihmisen kielellinen eli looginen ajattelu alkaa juuri näin. Lapsi jäsentää ja integroi omaa kokemusmaailmaansa eli kypsyy sisäisten ja ulkoisten kertomusten avulla. Mielenterveyden kannalta on tärkeää se, kuinka ymmärrettäviä ja eheitä kertomuksia hän kykenee tuottamaan omasta elämästään ja kokemuksistaan. (Tamminen 2004c, 41.)

Sternin mukaan yksilön kehitystä vievät eteenpäin seuraavat ominaisuudet: uteliaisuus, pyrkimys hallintaan ja pystyvyys. Kehityksen kannalta uteliaisuus on tärkeä motivaation lähde ja voimavara. Uteliaisuus pitää sisällään tiedonhalun ja uuden löytämisen tarpeen, jotka ovat kaiken kasvun edellytyksiä. Syntymästä lähtien pyrkimys hallintaan vaikuttaa voimakkaasti lapsen kehitykseen ja jatkuu läpi koko elämän. Inhimillisiä ja kokonaisvaltaisia hallinnan tarpeita ovat esimerkiksi liikkumisen, puheen, kielen ja omien toimintojen hallinta. Pystyvyys on keskeinen motivaation lähde. Se on merkittävällä sijalla yksilön kokemassa sisäisessä kokemusmaailmassa ja sen pohjana toimii tunne onnistumisesta ja pystyvyydestä. (Tamminen 2004c, 41.)

4.3 Aivojen kehitys ja varhainen vuorovaikutus

Aivojen kehitys alkaa raskauden ensimmäisistä viikoista ja jatkuu aina nuoruusikään asti. Tämänkin jälkeen aivoissa tapahtuu kuitenkin toiminnallista muovautumista, ihminen oppii uusia

asioita aina vanhuuteen asti. (Mäntymaa & Puura 2011, 17). Aivojen kasvu on nopeimmillaan syntymän ja ensimmäisen kuuden ikävuoden aikana (Mervaala & Räsänen 2004, 26-27).

Aivojen rakenteellinen kehitys ohjautuu geneettisesti, mutta aivojen toiminnallista kehittymistä ohjaavat lapsen varhaiseen emotionaaliseen vuorovaikutukseen liittyvät kokemukset vanhemman tai muun hoitajan kanssa. Toiminnallisella kehityksellä tarkoitetaan sitä, miten hermosolut toiminnan yhteydessä liittyvät toisiinsa ja miten kehityksen edetessä eri aivoaluiden välille kehittyy yhä laajempia toiminnallisia yhteyksiä. Aivoissa tapahtuu toiminnallisten yksiköiden ja yhteyksien syntymistä eli jäsentymistä sekä erillisten toiminnallisten yksiköiden yhtymistä laajoiksi toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi eli integroitumista. Niin sanotut kehityshyppäykset, joita esiintyy lapsen kehityksessä, ovat esimerkki integroitumisesta. (Mäntymaa & Puura 2011, 17-18.)

Aivojen kasvu ei liity neuronien lisääntymiseen, koska hermosoluistamme valtaosa muodostuu jo raskausaikana. Sikiöaikana syntyneistä neuroneista kaksi kolmasosaa kuolee elämän ensimmäisen kymmenen vuoden aikana. Aivojen kasvu liittyy lähinnä dendriittien (tuojahaarake) määrän kasvuun synapsien muodostuessa ja aksonien (viejähaarake) pitenemiseen. Toisiinsa liittyneiden neuronien toimintakykyä säätelee synapsien aktiivisuus. Neuronien toimintakykyä vahvistaa vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa ja sitä vastaavasti heikentää synapsien käyttämättömyys. (Mervaala & Räsänen 2004, 26-27.) Keskeistä aivojen toiminnallisessa kehittämisessä on synapsien syntyminen ja kehittyminen toiminnallisiksi sekä ylimääräisten yhteyksien karsiutuminen. Ympäristöstä saadut kokemukset, jotka liittyvät erityisesti hoivaan ja muuhun vuorovaikutukseen vanhemman kanssa, ohjaavat tätä kehitystä. (Mäntymaa & Puura 2011, 17-18.) Synapsien kehittymiseen ja säilymiseen vaikuttavat kasvutekijät, joita erittyy hermosoluista. Heti syntymästä alkaen lapsen kaikenlaisiin oppimisprosesseihin vaikuttaa niitä edistävästi myönteinen emotionaalinen ilmapiiri. (Mervaala & Räsänen 2004, 26-27.)

Aivojen kehitys on riippuvaista niiden käytöstä. Se selittää, miksi ihmisyksilö on herkkä vaurioille, mikäli kasvu ympäristön tarjoama ulkoinen tuki ei ole riittävää. Toisaalta sen avulla muodostuu mahdollisuus sopeutua mitä erilaisimpiin elinympäristöihin. (Salo & Mäkelä 2007, 7.)

Aivojen toiminnan ja rakenteen muovautumiskykyä elimistön tarpeiden ja ympäristön vaikutusten mukaisesti kutsutaan aivojen plastisuudeksi. Aivojen plastisuus voidaan jakaa kokemusta odottavaan ja kokemuksesta riippuvaiseen plastisuuteen. Kehityksen herkkiin vaiheisiin liittyvät kokemusta odottavat prosessit. Eli jos tiettyä kokemusta ei ilmaannu kriittisen kehitysvaiheen aikana, ei tapahdu myöskään kehitystä. Sen sijaan kokemuksesta riippuvaiset prosessit ovat yksilöllisiä ja ne liittyvät muistiin sekä oppimiseen. (Mäntymaa ym. 2003, 460.)

Eläinkokeiden avulla on saatu aikaan hypoteettisia malleja eri mekanismeista, joiden avulla on todettu varhaisten negatiivisten tunnekokemusten voivan vaurioittaa aivojen toimintaa, kehitystä ja rakennetta. Näiden tulosten perusteella on todettu, että hyvä vuorovaikutus ja hoiva suojaavat lasta haitallisilta muutoksilta vahingollisissa tilanteissa. Turvallisen kiintymyssuhteen on todettu suojaavan lasta esimerkiksi stressiltä vähentämällä kortisolipitoisuuden haitallista lisääntymistä tilanteissa, jotka aiheuttavat stressiä. (Mäntymaa ym. 2003, 462.)

4.4 Lapsen temperamentti ja temperamenttityypit

Hermoston ja psyyken rakenne on yksilöllinen, mistä johtuen vauvat ovat syntyessään erilaisia. Toiset vauvat ovat esimerkiksi ruokailu- ja unirytmiltään säännöllisiä, muutoksiin helposti sopeutuvia ja hyväntuulisia. Joillain vauvoilla rytmi on epäsäännöllinen, taipumus reagoida muutoksiin negatiivisesti ja he ovat huonotuulisia useammin. Luonteeltaan vetäytyvät lapset, muodostavat kolmannen ryhmän. He ilmaisevat tunteitaan hyvin vähän, sekä sopeutuvat hitaasti muutoksiin. Tällaista lapsen yleistä tapaa toimia ja tyyliä reagoida sanotaan temperamentiksi. (Almqvist 2004, 18.)

Vauvan kehitys on sidoksissa häntä ensimmäisinä elinvuosina hoitavien ihmisten toimintaan. Joskin lapset syntyessään ovat erilaisia temperamenttirakenteeltaan ja reagoivat eri tavoin ympäristöön. Jotkut lapset reagoivat herkästi stressiin, esimerkiksi ympäristön muutoksiin. Toisilla taas sisäinen ohjausjärjestelmä mahdollistaa nopeamman tyyntymisen. Edellä mainitut erot temperamentteissa asettavat haasteita lapsia hoitaville henkilöille, jolloin toiset lapset tarvitsevat huomattavasti enemmän säätelyapua, kuin toiset kyetäkseen tyyntymään ja/tai ylläpitämään ulkoisten häiriöiden aikana biologisia rytmejä. (Salo & Mäkelä 2007, 7.)

Temperamentti ei ole pysyvä tila. Siihen vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset tekijät. Temperamenttien yhteensopivuuden aste vanhemman ja lapsen välillä vaihtelee muun muassa vanhempien elämäntilanteen ja lapsen kehityksen vaiheen vuoksi. Temperamentti on varhainen biopsyykinen rakenne. Se eriytyy yhä ylemmälle organisaation tasolle sitä mukaa, kun keskushermosto, aistit, kognitiiviset kyvyt ja motoriikka iän myötä kehittyvät ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa. (Almqvist 2004, 19.)

Nykykäsityksen mukaan temperamentin käsitteellä ei viitata pelkästään käyttäytymiseen, vaan siihen sisältyy myös ihmisen biologinen ja hermostollinen yksilöllisyys. Temperamenttityyppejä on tutkittu eri viitekehyksistä käsin. Toisissa on korostettu erityisesti temperamentin perinnöllisyyttä, johon ei ole nähty vaikuttavan juurikaan ympäristötekijät, kokemukset, eikä kypsyminen. Toisissa tutkimuksissa varhaisen temperamentin ja kehittyvän persoonallisuuden yhteyksien on todettu olevan monimutkaisia ja ympäristön vaikutuksille alttiita vaihtelevasti. Riippumatta viitekehystä, varhaisen temperamentin on havaittu olevan tärkeä sosiaalista

ja emotionaalista kehitystä ennustava tekijä. (Komsu, Pesonen, Heinonen & Räikkönen 2006, 309.)

Ei ole vaikea ymmärtää, että toiset vauvat ja lapset rakenteellisten ominaisuuksiensa vuoksi edellyttävät erityisen paljon vanhemmiltaan, jotta kehitys etenisi riittävän hyvin. Toisten lasten rakenne ja luonne on niin vankka, että he kehittyvät hyvin, vaikka perheen sosiaaliset ja psyykkiset voimavarat ovat kovinkin niukat. (Almqvist 2004, 19.)

Lasten temperamenttiteorioita ovat kehittäneet eri tutkijat, kuten Buss ja Plomin, Kagan, Rothbart ja Darryberry, sekä Thomas ja Chess (Keltikangas-Järvinen 2003, 46). Käsittelemme tässä temperamenttipiirteitä Thomasin ja Chessin luomien teorioiden mukaan. He määrittelevät temperamentin käyttäytymistavaksi ja erittelevät sen yhdeksäksi eri temperamenttipiirteeksi. Näitä ovat aktiivisuus, rytmisyys, lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa, sopeutuminen, vastauskynnys, reaktioiden intensiivisyys tai voimakkuus, mielialan laatu, häirittevyys, sekä tarkkaavuuden kesto ja sinnikkyys (Keltikangas-Järvinen 2003, 48-61). Edellä kuvatut temperamenttipiirteet Thomas ja Chess ryhmittävät kolmeksi eri temperamenttityypiksi (Keltikangas-Järvinen 2003, 62).

Helppoa temperamenttityyppejä luonnehtivat biologisten toimintojen, kuten nälän ja unirytmien säännöllisyys, myönteinen suhtautuminen uuteen ja halu lähestyä uusia ihmisiä, tapahtumia, esineitä, kyky sopeutua muutoksiin, optimistinen mieliala, korkea ärsytyskynnys ja vähemmän intensiivinen tapa näyttää tunteita (Keltikangas-Järvinen 2003, 62).

Hitaasti lämpenevää temperamenttityyppejä kuvaa hyvin kaksi piirrettä. Ensinnä kohtalaisen väkisin ja negatiivinen reaktio uuteen ja toiseksi hidas sopeutuminen, vaikkakin mahdollisuuksia tutustua kyseiseen uuteen asiaan olisi ollut toistuvasti. Tällaisten lasten, niin negatiiviset kuin myönteisetkin reaktiot eivät ole voimakkaita. Heillä on aika säännöllinen biologinen rytmi, heidän tunteensa eivät myrskyä ja joka ikinen uusi saa aikaan heissä vastustusta. Termillä hitaasti lämpenevä temperamentti on negatiivinen väri, vaikka sinänsä tässä temperamentissa ei ole mitään negatiivista. Vaikeuksia saattaa ilmetä, jos vanhemmat eivät ymmärrä lapsensa hidasta kiinnostusta asioihin ja sitä, että muutos on lapselle aina hankala, tapahtuipa se sitten mihin suuntaan hyvänsä. Yksi esimerkki tällaisesta reaktiosta on lapsen kylpeminen. Hän saattaa protestoida kun hänet laitetaan kylpyyn, joten voisi olettaa hänen olevan iloinen päästessään sieltä pois. Hän saattaa kuitenkin jälleen protestoida myös kylpystä pois otettaessa. Lapsen kannalta tässä on kyse siitä, että hänen miellyttävä olonsa keskeytettiin, laittamalla hänet kylpyyn. Juuri kun hän oli tottunut siellä olemaan, hänet otettiin pois. Vanhemmista tällainen käytös saattaa tuntua kiusanteolta heitä kohtaan. (Keltikangas-Järvinen 2003, 63-65.)

Vaikea temperamentti on vastakohta helpolle temperamenttityypille. Biologiset toiminnot ovat epäsäännölliset, sopeutuminen vie aikaa ja ensireaktio on vetäytyminen varautuneisuus ja tilanteiden välttäminen, kun eteen tulee uusia ihmisiä, asioita ja tilanteita. Lapsen reaktiot ja protestit ovat voimakkaita ja hän suhtautuu negatiivisesti kaikkeen mikä ei hänelle ennestään ole tuttua. Tätä termiä on kritisoitu leimaavaksi ja lapsen myönteiset piirteet unohdettaviksi. On tärkeä ymmärtää, että lapsi jolla on vaikea temperamentti, on täysin normaali. Termi ei siis ole yhtä kuin vaikea lapsi. On myös huomioitava, lapsen temperamentin valikoituvan vaikeaksi sen mukaan, kuinka paljon työtä tai vaivaa se aiheuttaa kasvattajille ja vanhemmille. Määritelmä on siis ympäristön reagointia, eikä nouse itse temperamentista. (Keltikangas-Järvinen 2003, 65-67.)

Näihin kolmeen temperamenttiluokkaan ei suinkaan voi sijoittaa kaikkia lapsia. Osa lapsista sijoittuu jonnekin näiden temperamenttityyppien välimaastoon ja heitä voidaan kuvailla osuvammin yksittäisten piirteiden avulla. Se, kuinka selkeinä piirteet ilmenevät, vaihtelee paljon. Esimerkiksi helpon temperamentin omaava lapsi, voi olla äärimmäisen helppo kaikissa tilanteissa, toinen saman temperamenttityypin omaava voi taas olla suhteellisen helppo, mutta jossain tilanteessa taas yllättäen kovinkin joustamaton. Kaikki erilaiset temperamenttiluokat kuvastavat niin sanottua normaalivaihtelua, eli lasten välisiä normaaleja eroja. Tämän kaltainen arviointi tai lapsen kuvaus ei viittaa sopeutumista muihin häiriöihin, ainoastaan lapsen yksilöllisyyteen. Temperamenttityypit osoittavat laajaa käyttäytymisen kirjoa, joka lapsilta löytyy, sekä sitä kuinka erilaisia normaalit lapset voivat olla. (Keltikangas-Järvinen 2003, 67-68.)

Edellä mainittujen lasten temperamenttierojen pääpiirteiden tunnistaminen edesauttaa lapsen ja vanhemman selviytymistä arjessa, sillä vanhemmilla on mahdollisuus huomioida omassa elämäntavassaan tekijöitä, jotka kuormittavat lapsen temperamenttia vähemmän. Biopsykkisen ominaisuuden kyseessä ollessa, vanhempien ei ole syytä moittia itseään väärästä kasvatustavasta ja kyvyttömyydestä vanhemmuuteen, jos lapsi ei olekaan niin kutsuttu helppo temperamenttiltaan. Temperamenttieroilla ei voida selittää varhaislapsuuden psyykkisiä ongelmia, mutta se tulee ottaa huomioon käsiteltäessä lapsen arkeen liittyviä vaikeuksia, sillä se ilmentää osaltaan lapsen psykofyysistä kokonaisuutta. (Noppi 2004, 318.)

5 Varhaisen vuorovaikutuksen häiriöt

Varhaiset vuorovaikutuskuviot, sekä niiden pohjalta kehittyvä toimimisen malli ovat psyykkisiä rakenteita. Tunteiden säätely, sosiaalinen toiminta, ympäristöön suuntautuminen ja oppiminen rakentuvat niiden varaan. Myöhemmissä ikävaiheissa näiden vuorovaikutuskuvioiden tunnistaminen voi auttaa ymmärtämään lapsella olevien ongelmien taustaa, joita hänellä saattaa esiintyä esimerkiksi ahdistuksen säätely, aggressiivisten tunteiden käsittely, ryhmässä toimi-

minen ja levottomuuteen/tarkkaavuuteen liittyvä oppimisen ja tiedollisen kehityksen kysymyksissä. (Salo & Mäkelä 2007, 8.)

Lapsi syntyy ja kehittyy ihmissuhteissa. Hoivaajiltaan hän sisäistää sekä kokemusta itsestään että suhtautumista toisiin. Varhainen vuorovaikutus luo perustan näille sisäistyksille, jonka varaan rakentuu lapsen kyky kannatella ja käsitellä tunnekokemuksiaan. Psykkisesti oireilevan lapsen mieleen on jäänyt jakamattomia, kuormittavia kokemuksia. Niiden käsittelyyn hänellä yksin ei ole riittäviä keinoja. (Mankinen 2007, 110.) Lasten psykiatrisessa diagnostiikassa puhutaan kehityksen, tunne- elämän tai käyttäytymisen häiriöistä. Usein psyykinen oireilu, jonka vuoksi lapselle on apua lähdetty hakemaan, on kestänyt pitkään, jopa vuosia. Psykinen oireilu on viesti, jolla lapsi ilmaisee pyrkimystään saada apua tai muutosta omaan tai läheistensä tilanteeseen. (Mankinen 2007, 112.) Psykkisen häiriön taustalta ei aina ole osoitettavissa merkittävällä tavalla hankaluuksille altistavaa kehitysympäristöä. Lapsen sisäinen kokemusmaailma ei ainoastaan ole ulkoisten tapahtumien toisinto, vaan kehittyy hänen tapahtumille antamistaan tulkinnoista ja merkityksistä. Riski väärintulkinnolle on suurempi, mitä enemmän omassa varassaan lapsi kokemustensa kanssa on. Se, mihin kehitysvaiheeseen tavallista suurempi psyykinen kuormitus ajoittuu, merkitsee myös. Intensiivisemmän kehityksen vaiheet, kuten murrosikä ja varhaislapsuus ovat tässä suhteessa haastavia ajanjaksoja. (Mankinen 2007, 114.)

Tehtäessä arviota varhaisesta vuorovaikutuksesta, yleensä vanhemman ja lapsen välisestä, kiinnitetään huomiota vuorovaikutuksessa käyttäytymisen laatuun, emotionaaliseen sävyyn, sekä vuorovaikutuksen psykologiseen merkitykseen. Jos kyseisillä tasoilla havaitaan vaikeuksia, tulee häiriön intensiteettiin, tiheyteen ja kestoon kiinnittää huomiota, mahdollisen spesifisen vuorovaikutussuhdehäiriön diagnosoimiseksi. Vastavuoroinen vuorovaikutus häiriintyy, mikäli joko vanhemmalla, lapsella tai heillä molemmilla ilmenee vuorovaikutushäiriötä. (Tamminen 2004a, 196.)

Varhaisen vuorovaikutuksen häiriöitä on luokiteltu kuusi erilaista ryhmää. Vuorovaikutuksen ollessa *liiallisesti kietoutunut tai sitoutunut* vanhempi toistuvasti käyttäytymisen tasolla puuttuu lapsen pyrkimyksiin ja haluihin, ylikontrolloi lasta ja asettaa hänelle kehityksellisesti epäsoivia vaateita. Lapsi saattaa vaikuttaa hajanaiselta, tarkkaamattomalta ja eriytymättömältä. Hän saattaa yllialistua, tai olla uhmakas, ja hänellä voi olla puutteita motorisissa taidoissa tai vähäistä kielellistä ilmaisua. Emotionaalinen sävy vuorovaikutuksessa on usein aggressiivinen aktiivisesti tai passiivisesti. Psykologisella tasolla vanhempi kokee lapsensa enemmänkin toverina, kumppanina tai itsensä osana. Vanhempi käyttää lasta omiin tarpeisiinsa, eikä näe lasta itsenäisenä, omana yksilönä ja pienenä lapsena. (Tamminen 2004a, 196.)

Liian vähäisesti kietoutuneessa tai sitoutuneessa vuorovaikutussuhteessa todellista, aitoa vuorovaikutusta ilmenee vanhemman ja lapsen välillä satunnaisesti ja välittäminen ja hoi-vaaminen puuttuvat suhteesta. Joko vanhempi ei huomaa, tai ei välitä lapsen vuorovaikutuk-sellisista viesteistä ja tarpeista ja tulee laiminlyödyksi lapsen hoivan ja suojan tarpeen. Lapsi antaa hoitamattoman vaikutelman, usein kehitys on viivästynyt. Vuorovaikutus on ilmapiiril-tään elotonta ja vakavaa. Psykologisella tasolla vanhempi ei usein tiedosta ja huomaa laimin-lyöntejään. Hän on myös itse saattanut tulla vanhempiansa taholta laiminlyödyksi omassa lap-suudessaan, joten hänellä ei ole kokemusta toisenlaisesta vanhemmuudesta. (Tamminen 2004a, 197.)

Ahdistunutta tai jännittyntä vuorovaikutussuhdetta leimaa rentoutumisen, tyytyväisyyden ja vastavuoroisuuden puute. Vanhempi on toistuvasti ylisensitiivinen ja -huolestunut, lapsi taas ylilyöntejä tai jännittyntä vanhemman lähetyksillä. Heidän temperamentti- tai aktii-visuustasonsa ei useinkaan sovi hyvin yhteen. Vuorovaikutuksen emotionaalinen sävy on ahdis-tunut, jännittyntä, kireä ja agitoitunut (kiihtymystila, johon liittyy motorinen levottomuus). Edellä mainitut asiat tulevat nähdyksi parhaiten kasvojen ilmeissä ja äänensävyissä, sekä li-hastonuksessa ja liikkeissä. Vanhempi ja lapsi ylireagoivat toisiinsa. Psykologisella tasolla vanhempi kerta toisensa jälkeen tekee vääriä tulkintoja lapsen käyttäytymisestä. Itsesyytök-set ja huononmuuden tunteet sävyttävät näitä tulkintoja. (Tamminen 2004a, 197.)

Kun vuorovaikutussuhdehäiriö on *vihainen tai vihamielinen* on vanhempi toistuvasti epäsen-sitiivinen lasta kohtaan etenkin, kun lapsi on vaativa. Vanhempi on usein ivallinen ja selkeästi kiusaa lasta. Lasta käsitellään ja kohdellaan puolestaan töksähtelevästi, työkeästi ja kova-kouraisesti. Lapsen käytös vuorostaan on pelokasta, ahdistunutta ja estynyttä, tai impulsiivis-ta ja epämääräisen aggressiivista. Lapsi saattaa olla vaativa tai välttelevä. Suhteen emotio-naalinen ilmasto on vihamielinen, jännittyntä ja estynyt. Psykologisesti vanhempi kokee lap-sensa vaativana ja vastustaa hänen tarpeitaan. Tällainen asetelma voi johtua vanhemman liian stressaavasta elämänvaiheesta tai hänen henkilökohtaisesta vuorovaikutushistoriastaan. (Tamminen 2004a, 197.)

Sekamuotoisessa vuorovaikutussuhdehäiriössä ilmenee erilaisia vuorovaikutussuhteen vaikeuk-sia, mutta mikään ongelma ei selkeästi erotu suhteen laatua kuvaavaksi (Tamminen 2004a, 197).

Vuorovaikutushäiriö voi olla luonteeltaan myös verbaalisesti, fyysisesti, tai seksuaalisesti *pahoinpitelevä* tai näitä kaikkia yhdessä. Verbaalista pahoinpitelyä on kun vanhempi kielellisesti ja emotionaalisesti vakavasti syyttää, väheksyy, kontrolloi ja hylkii pientä lastaan tai sanalli-esti hyökkää häntä vastaan. Esimerkiksi vauvan itku merkitsee usein pahoinpitelevälle van-hemmalle tarkoituksellista riidanhaastamista tai syytöksenä itseään kohtaan ja hän reagoi

tähän. Fyysiseen pahoinpitelyyn lasketaan lyömisen tai vastaavan lisäksi kuuluvaksi myös esimerkiksi fyysinen kurissa pitäminen, pitkittynyt yksin jättäminen, voimakkaat rankaisumuodot, tai lapsen perushoivan tarpeen täyttämättä jättäminen. Tämän kaltainen vanhempi- lapsisuhte voi hetkittäin osin toimia verrattain hyvin, mutta päättyy joko liian läheiseksi tai etäiseksi jonkin laukaisevan tekijän vuoksi ja johtaa pahoinpitelyyn. Esimerkiksi vanhempi voi tulkita väärin lapsen käytöstä omien aikaisempien kokemustensa valossa. Seksuaalisessa pahoinpitelyssä puuttuvat tyystin fyysiset rajat ja suhteessa ilmenee äärimmäistä seksualisoitunutta tunkeilevuutta. Vanhempi käyttää lasta omien seksuaalisten tarpeidensa ja halujensa tyydyttämiseen. (Tamminen 2004a, 197.)

6 Vanhempien traumaattisten kokemusten vaikutukset varhaiseen vuorovaikutukseen

Kun vauva tai pieni lapsi tulee vanhempansa hylkäämäksi konkreettisesti tai emotionaalisesti, tulee pahoinpidellyksi, jää vastavuoroisuuden ulkopuolelle tavalla tai toisella, kuulee tai näkee kauhistuttavia asioita, näkee ympärillään ja läheisiin ihmisiin kohdistuvaa erilaista väkivaltaa, tai tullessaan hyväksikäytetyksi seksuaalisesti, joutuu hän kiihtymis- ja ahdistustilaan, joka on hänelle sietämätön. Psykkiset selviytymiskeinot lamautuvat ylikuormituessaan ja lapsi tuntee itsensä avuttomaksi ja voimattomaksi. Lapsi kokee hajoavansa tyhjyyteen ja ajautuu paranoidisen hallusinaatioahdistuksen valtaan. Veikko Tähkän (1996) mukaan kyse on erillisyyden sietämättömyydestä, johon pieni lapsi joutuu puuttuvin mielen varustuksin. Gustav Schulmanin (2000) näkökulmasta lapsen kokemuksia ryhtyvät sävyttämään häpeä-, erillisyyss- ja syyllisyysmasennus, sekä masennus hylätyksi tulemisesta ja ulkopuolisuudesta. On myös mahdollista, että maaninen kiihtymistila kehittyy suojaksi ahdistusta vastaan. Mielikuva siitä, että on paha ja huono sävyttää mielikuvaa itsestä. (Siltala 2003a, 268.)

Traumaattisen kokemuksen tapahtumahetkellä psyykinen käsittelykyky ylittyy. Minä, menettää mahdollisuutensa eheyden ja hallinnan kokemiseen. Kirjoittajat (Pentti Ikonen ja Eero Rechartt 1994) korostavat lisäksi, että traumaattisen tilan aikaan saaja ei pohjimmiltaan ole ulkoinen ärsyke vaan sen käsittelemättömyys. Siihen sisältyy kokemus avuttomuudesta, oman itsen suojelun puutteesta ja nimettömästä kiihtymyksestä. (Siltala 2003a, 268.)

Riitta-Liisa Punamäen (2001) mukaan traumaattisesta kokemuksesta selviäminen vaatii äärimmäisten psyykkisten defenssien käyttöä, kuten tunteiden kieltämistä ja todellisuuden väärin näkemistä. Tunnusomaisia traumalle tyypillisiä oireita ovat painajaisunet, mieleen tunkeutuvat mielikuvat, sekä uhkan pakonomainen ajattelu. Selma Fraiberg (1975) viittaa varhaisiin ruumiillisiin puolustuskeinoihin, joita ovat pään pois päin kääntäminen, katseyhteyden katkaiseminen, vartalon jäädäyttäminen ja jännittäminen, pään hakkaaminen, mielipahan ja tuskan muuttaminen teennäiseksi iloksi ja nauruksi. Monet trauman tutkijat (M. Bower ja H. Sievers 1998, M. Eisen ja G. Goodman 1998, E. Recgardt 2001, ja M. Torsti 2001) ovat korostaneet

maailman muuttuvan arvaamattomaksi ja hallitsemattomaksi. Lapsi saattaa olla äärimmilleen valpastunut, ikään kuin kokisi koko ajan olevansa uhattuna. Hänen käyttäytymisensä voi olla aggressiivista, oppositionaalista, tai toisista eristäytyvää. Näin Recharadt sanoittaa sisäistä mielentilaa: "Älä altista itseäsi tuskalliselle koostumisen menetykselle hakemalla vastavuoroisuutta, älä etsi ymmärtävää katsetta äläkä odota, että kukaan tajuaa sinua silloin, kun minuutesi on hajonnut". (Siltala 2003a, 269.)

Vanhemmat ovat saattaneet traumatisoitua myös niin, että he ovat omissa varhaislapsuuden vuorovaikutuskokemuksissaan joutuneet elämään äitinsä ja isänsä psyykkisen elävyyden ja koossa pysymisen kannattelijoina, ikään kuin korkkina pullon suulla. He ovat joutuneet säätelämään ja hoitamaan vanhempiansa tunnetiloja jääden lapsina kiinni tähän imuun, kadottaen samalla oman itsekokemuksen kehittymisen ja säätelyn. (Siltala 2003a, 269-270.)

Raskaus, synnytys ja varhainen vuorovaikutus vauvan kanssa kutsuvat esiin äidin omat varhaiset traumaattiset kokemukset. Ne siirtyvät käsittelemättöminä vauvaan ja hänestä takaisin äitiin. Vanhempien omat varhaislapsuuden hyvät ja huonot kokemukset välittyvät äidin ja vauvan ruumiillisessa vuoropuhelussa, liikkeissä, rytmeissä, kosketuksissa, äänensävyissä, katseissa, ilmeissä ja eleissä. Niitä ei tavallisesti muisteta symbolisen muistin, vaan ruumiin muistin avulla. Ne pitävät sisällään niin hyviä, että hankalia kokemuksia. Psykoanalyttikot (Selma Fraiberg 1987 ja Hisiko Watanabe 1996, 1997) ovat nimenneet vanhempien sisäistetyt vaikeat kokemukset aaveiksi. Proseduraalinen muisti aktivoituu varhaisessa ruumiillisessa vuorovaikutuksessa. Se käsittelee kokemuksia ennen verbaalista kieltä ja varastoi ne ruumiillisina tuntemuksina, aistimuksina ja toimintoina. Tavallisesti riittävän hyvät rakkauden siteet suojaavat vauvaa ja hänen vanhempiaan näiltä aaveilta. Vanhempien kokemus omasta avuttomuudesta voi myös antaa suojaa, sillä silloin vanhemmat hakevat apua ja kannattelua itselleen sekä vauvalleen. (Siltala 2003a, 270-271.)

Jos menneisyyden aaveet kuitenkin pääsevät murtautumaan äiti- tai isä- vauva- systeemiin, alkaa vuorovaikutusta säädellä vanhempia haavoittaneet hetket omassa varhaisessa vuorovaikutuksessa, jolloin he ovat olleet vailla riittävää suojaa ja kannattelua. Ottaessaan pysyvän asuinpaikan varhaisen vuorovaikutuksen järjestelmässä, esimerkiksi ruokintatilanteissa, nuku- tushetkinä, kylvetettäessä tai pukiessa lasta ja erotilanteissa, saattavat nämä menneisyyden vieraat horjuttaa varhaista vuorovaikutusta tässä ja nyt, ja jättää ahdistavia ruumiillisia muistijälkiä uudelle sukupolvelle. Aaveet ovat saattaneet hallita varhaista vuorovaikutussysteemiä jo monen sukupolven ajan ja vanhemmat ovat ikään kuin määrätty toistamaan lapsuutensa tragediaa oman vauvansa kanssa. Keskeisiä pyrkimyksiä hoidettaessa varhaisia vuorovaikutussuhteita on katkaista tämä ylisukupolvinen vuorovaikutusta vaurioittaneiden kohtaloiden vaikutus. (Siltala 2003a, 270-271.)

Defenssit (esimerkiksi kieltäminen, sublimaatio, idealisaatio) joilla suojelemme psyykkistä eheyttämme liian tuskallisia kokemuksia vastaan, ovat tiedostamattomia (Bond ym. 1986). Vaikkakin puolustusmekanismit ovat tiedostamattomia voi niiden heijasteita havaita yksilön käyttäytymisessä, ajattelussa ja tunteissa. Kuin kiintymyssuhde, niin myös puolustusmekanismit syntyvät varhaislapsuudessa. Ne ovat verhoutuneet persoonallisuutemme osaksi ja tulevat aktivoituksi uhkaavissa tilanteissa. (Punamäki 2003, 196.)

Punamäen ym. (2001) tutkimuksessa on todettu ristiriitaisesti kiinnittyneiden trauman uhrien, jotka olivat kokeneet lapsuudessaan väkivaltaa ja laiminlyöntiä, oppineen turvautumaan äärimmäisen vahvoihin puolustuskeinoihin suojatakseen itseään ahdistukselta. Aikuisenakin heidän defensesjään luonnehtivat pyrkimykset paeta ja vääristää todellisuutta. Ristiriitaisesti kiinnittyneet kokivat maailman mustavalkoisena, he myös jakoivat ihmiset hyviin ja pahoihin. He erottivat tunteet ja ajatukset toisistaan. Tämä muistuttaa ristiriitaisesti kiinnittyneen lapsen vaikeudesta jäsentää voimakasta pelottavaa tunnekokemusta merkityksellisten seuraussuhteiden kanssa. Edellä mainittu on seurausta hoivasuhteesta, jossa vanhempi ei ole kyennyt kiinnittämään lapsen tuskaa ja hätää, joten lapsi on kehittänyt omat defensesinsä hyvinvointinsa suojaksi. (Punamäki 2003, 196-197.)

Kiintymyssuhdeteorian (Bowlby 1973) mukaan arkaaiset, eli varhaiset ja epäkypsät puolustuskeinot pysyvät aikuisuuteen asti ja aktivoituvat traumatilanteissa sen vuoksi, että ne ovat parhaiten suojanneet lasta hänen yrityksessään säädellä tunteita, rauhoittaa ja vähentää ahdinkoaan. Etäännyttävästi kiinnittyneen aikuisen tunnusomaisia defensesjä ovat kieltäminen ja tunteiden ja ihmissuhteiden vähätteleminen. Välttelevästi kiinnittynyt lapsi on oppinut pitämään hyvinvointiaan yllä tunteiden säännöstelyn avulla, sekä minimoimalla pettymysten kokemuksia. (Punamäki 2003, 197.)

7 Opinnäytetyön eteneminen, sekä koulutustapahtuman suunnittelu ja kuvaus

Opinnäytetyömme käynnistyi toukokuussa otettuamme yhteyttä yliopettaja Eija Mattilaan. Hän lupautui opinnäytetyömme ohjaajaksi ja koska meitä aiheena kiinnosti kiintymyssuhde, hän ehdotti, että voisimme ottaa yhteyttä Hyvinkään lastenpsykiatriseen yksikköön. Otimme yhteyttä Hyvinkään sairaalan lastenpsykiatrisen osastonhoitaja Päivi Hakuni-Järviseen ja sovimme tapaamisesta kesäkuun kuudentena päivänä klo.10.00 ideoidaksemme opinnäytetyötä. Olimme itse ajatelleet alustavasti vanhemmille suunnattua opasta kiintymyssuhteeseen ja varhaiseen vuorovaikutukseen liittyen. Osastonhoitaja mielsi oppaan paremminkin neuvolatoiminnassa hyödynnettäväksi, joten hän ehdotti että pitäisimme luennon aiheesta.

Sovimme koulutusiltapäivästä osaston henkilökunnalle 26.10.2011. Päivä ei sopinut opinnäytetyömme ohjaajalle, joten uudeksi päivämääräksi sovittiin 2.11.2011 klo. 13.00-15.30. Koulu-

tukseen osallistuu alustavien tietojen mukaan noin 10-15 henkilöä. Koulutustapahtuman ei ole tarkoitus tuottaa uutta tietoa, vaan tarkoitus on luoda yhdessä uusia näkökulmia ja toimintatapoja. Koulutustapahtumaan osallistuvien ammatillisen uran pituus vaihtelee ja ideana on saattaa kokeneempien ammattilaisten tieto koko työryhmälle.

Sovittuamme opinnäytetyömme aiheesta ryhdyimme keräämään aineistoa. Käytimme haussa apuna Nelli tiedonhakuportaalin Medic tietokantaa, sekä kotimaista Arto ja Aleks artikkelivietietokantoja ja Kirkes-kirjaston hakukonetta. Osastonhoitajalta saimme myös paljon materiaalivinkkejä, kuten kirja-, luento- ja videomateriaalia.

Oma työskentelymme toteutettiin jaksottamalla ja jakamalla alustavasti suunniteltu teoriaosuus pienempiin alueisiin. Kävimme noin kahden viikon välein läpi kootun aineiston ja suunnittelimme jälleen seuraavan jakson tavoitteen. Jaksojen välissä olimme yhteydessä puhelimitse ja pohdimme työn etenemistä ja esiin nousseita haasteita. Asettamamme tavoitteet aikataulun suhteen saavutettiin hyvin, koska varasimme riittävästi aikaa kuhunkin osaluueeseen. Molemmat pitivät myös kiinni sovitusta aikataulusta työn etenemiseksi.

Työn edetessä saimme havaita, että aiheemme on varsin laaja-alainen ja siihen liittyy moniulotteisia osatekijöitä. Tämän johdosta työstä rajattiin meitä kiinnostavia aiheita, kuten ylisukupolvisuus ja sikiöaikainen vuorovaikutus. Aiheita on kuitenkin sivuttu teoriaosuudessa. Rajauksella pyrimme saamaan työstä mahdollisimman selkeän ja helposti ymmärrettävän kokonaisuuden.

7.1 Koulutustapahtuman rakenteen suunnitelma

Koulutustapahtuma järjestetään lastenpsykiatrisen osaston kokoushuoneessa. Käymme tutustumassa opetustilaan 26.10., jolloin saamme informaatiota tilan varustelusta. Järjestelemme tilan siten että osallistujilla on mahdollisuus nähdä toisensa, joko ringiin tai "hevosenkengän muotoon". Varaamme koulutustilaan tietokoneen ja valkokankaan, sekä fläppitaulun tusseineen. Luentomateriaali ja koulutuksen palautelomake (Liite 1.) jaetaan osallistujille tilaisuuden alussa. Koulutustapahtuman runko koostuu aloituksesta, keskivaiheesta ja lopetuksesta. Koulutustapahtuma pitää sisällään yhden noin 15 minuuttia kestävä tauon. Osastonhoitajan kanssa sovimme tarjoilun järjestämisestä siten, että hän hoitaa kahvitarjoilun ja me huolehdimme lisukkeista.

Aloituksessa esittelemme itsemme ja opinnäytetyömme, sekä opinnäytetyötä ohjaavan yliopettaja Eija Mattilan. Hän kertonee itse muutaman sanan itsestään. Pyydämme osastonhoitajaa kertomaan lyhyesti osastostaan ja sen toiminnasta. Tämän jälkeen on osaston henkilökunnan vuoro esittäytyä. Esittelyiden arvioitu kesto on noin 20 minuuttia. Seuraavaksi ker-

romme päivän aikataulusta ja luennon sisällöstä, sekä tiedustelemme heidän toiveitaan sisällön suhteen. Tähän varaamme aikaa 5-10 minuuttia. Teoriaosuus kestää reilu puoli tuntia ja siinä käymme läpi PowerPoint- esitelmää hyödyntäen koulutuksen aiheen ydinkohdat. Pyrimme rakentamaan luentorungon siten, että kummallakin olisi mahdollisuus kertoa tasapuolisesti perehtymistään aihealueista. Varauhimme kuitenkin siihen, että on osattava kertoa myös toisen osa- alueesta. Tauon jälkeen teemojen käsittely jatkuu ja siihen on aikaa varattu noin 50 minuuttia. Pyydämme lopuksi palautteen kirjallisena ja tilaisuus päätetään loppukeskusteluun.

7.2 Koulutustapahtuman sisällön suunnitelma

Valmistelemme tilaisuuteen PowerPoint- esityksen, joka pääpiirteissään koostuu seuraavista otsikoista: varhainen vuorovaikutus, kiintymyssuhdeteoria, kiintymyssuhteen rakentuminen, kiintymyssuhdemallit, varhaislapsuus, temperamentti ja varhaisen vuorovaikutuksen häiriöt. Meillä on myös tarkoituksena esittää aiheeseen liittyvä video Embracing Closeness, siihen sopivassa kohdassa. Tehtävämme on pitää huolta, että luennon rakenne etenee loogisesti.

Lainataksemme ohjaavan opettajamme Eija Mattilan sanoja ”minkälaisen kynttilän aihe sytyttää ja jääkö liekki palamaan” toivomme luennon herättävän jokaisessa kuulijassa ajatuksia ja jäävän heidän mieleensä. Vaikka aihe ei toisikaan uutta tietoa, tarkoituksenamme on oman näkökulman ja ymmärryksen kautta asian esille tuominen, ehkä jopa uudessa valossa.

7.3 Koulutustapahtumassa käytettävä opetusmenetelmä

Aiomme haastaa osallistujat pohtimaan aihetta, sekä jakamaan heillä jo olevan kliinisen osaamisen kanssamme, ja tarkistaa sitä miltä osin teoria vastaa käytäntöä. Opetusmenetelmäksi valitaan vuorovaikutuksellinen, sekä osallistava tapa saadaksemme opiskelijan teoreettiseen näkökulmaan käytännön kokemuksia. Opetusmenetelmämme perustuu Kolbin kokemuksellisen oppimisen kehään. Malli lähtee ajatuksesta että oppija on hankkinut kokemuksia opittavasta aiheesta. Kokemuksia pohtimalla ja käsitteellistämällä luodaan uusia toimintamalleja ja -teorioita, joita käytännössä testataan. (Kolb 1984.)

Osa koulutuksen aiheista käydään läpi ryhmätyömenetelmin. Aiheet tulevat valituksi tapahtumassa sen mukaan mitkä aiheet kiinnostavat kuulijoita ja ovat heidän mielestään tärkeitä. Pyydämme osallistujia valitsemaan neljä heitä kiinnostavaa aihetta meidän laatimien teemojen pohjalta. He jakautuvat neljään ryhmään, jossa kukin ryhmä saa käsiteltäväksi yhden kyseisestä neljästä aiheesta. Varaudumme kaikkien aiheiden läpityöstöön tarpeen niin vaatiessa aikataulun puitteissa. PowerPoint tukee aiheita jotka jäävät vähemmälle käsittelylle, toisaal-

ta toimivat meille tukipilareina. Ohjaavan opettajamme rooli on toimia pedagogisen näkökulman antajana, sekä luennon edetessä täydentää tarvittaessa sisältöä.

7.4 Koulutustapahtuman arviointi

Saavuimme osastolle valmistelemaan tilaisuutta hyvissä ajoin klo. 12.00. Järjestelimme koulutustilan hevosenkengän muotoon ja varasimme kaikille osallistujille istumapaikat. Meille oli katsottu valmiiksi tietokone, valkokangas sekä dataprojektori ja fläppitaulu. Asettelimme välineistön sopiville paikoille ja testasimme niiden toimivuuden. Tarkistimme että valkokankaalle on esteetön näkyvyys istumapaikoilta. Saimme osastolta myös muistiinpanovälineitä ryhmätyötä varten. Asettelimme kahvipöytäarjoilut valmiiksi esille. Osastosihteeri oli ladannut kahvinkeitinimet valmiiksi ja nostanut astiat esille pöydille.

Opinnäytetyömme ohjaaja saapui klo. 12.30., hän toi sopimuksen mukaisesti mukanaan tulostetut PowerPoint-esitykset, sekä arviointilomakkeet. Meillä oli hyvin aikaa ja vaihdoimme päällimmäisiä tunnelmia, sekä tsemppasimme toisiamme. Oli hyvä saapua ajoissa paikalle ja tutustua tilaan. Näin rauhoittumiselle jäi aikaa, ja jännittäminen pysyi hallinnassa. Osaston henkilökunta tarjosi apuaan käytännön järjestelyissä, joten osan jo tapasimme ennen koulutustilaisuuden alkua. Tämä osaltaan myös lievensi ramppikuumetta. Sovimme, että 15 minuuttia ennen taukoa, se kumpi on keskustelusta vapaa käy laittamassa kahvin- ja vedenkeitin päälle. Se onnistui luontevasti keskustelun lomassa, eikä vaikuttanut häiritsevän tapahtuman kulkua.

Pääsimme aloittamaan tilaisuuden aikataulun mukaisesti. Paikalle tuli 11 henkilöä, osaston henkilökunnasta. Meitä oli kuulemassa osaston ylilääkäri ja lääkäri, psykologi, osastonhoitaja, sosiaalityöntekijä, sekä sairaanhoitajia. Tilaisuus eteni suunnitelman mukaisesti. Asiat joihin etukäteen ei ollut mahdollista varautua, pystyimme luontevasti ja keskeytyksettä viemään läpi.

Olimme suunnitelleet käsittelevämme kaksi aihetta ennen ja jälkeen kahvitauon. Ensimmäisen teeman käsitteleminen vei kuitenkin aikaa niin paljon, että kahviaikaa aikaistettiin viidellä minuutilla ja vastaavasti jatkoimme aiheiden käsittelyä sen viisi minuuttia aikaisemmin. Tämä osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, eikä toisaalta ollut syytä aloittaakaan uutta aihetta, sillä sen käsittely olisi kahvin ajaksi keskeytynyt. Suunnitelmavaiheessa tarkoituksenamme oli esittää video Embracing Closeness, mutta se jätettiin koulutustapahtumasta pois. Ajattelimme sen olevan kestoltaan (55 min.) liian pitkä, ja meidän oli vaikea saada integroitua sitä aiheisiimme jouhevasti.

Olimme alkukeskustelussa kysyneet kuulijoiden toiveita ja odotuksia tästä koulutustapahtumasta ja ne kirjattiin näkyville fläppitaululle. Tilaisuuden lähestyessä loppua, pyysimme heitä täyttämään kirjallisen arvioinnin ja ylös kirjatut toiveet käänsimme vielä heidän nähtäväkseen, että on mahdollisuus peilata vastasiko tilaisuus odotuksia. Omien päätössanojemme jälkeen annoimme puheenvuoron opinnäytetyömme ohjaajalle.

Saamamme palaute koulutustapahtuman järjestämisestä oli yleisesti ottaen hyvää. Arvioinnin palautti yhdeksän osallistujaa, heistä kuusi oli antanut pyytämämme kokonaisarvosanan asteikolla 1-5. Keskiarvoksi saimme 3,4. Positiivista palautetta saimme muun muassa koulutuksen rakenteesta, työnjaollisista rooleista sekä opetusmenetelmistä. Kehittämideoita saimme sisällön suhteen, meiltä muun muassa kaivattiin uusinta tutkimustietoa aiheesta. Tällaisia kommentteja saimme:

"hyvin rajattu kokonaisuus", "hyvä että keskityttiin kuulijoille mielekkäisiin aiheisiin", "aikataulu oli hyvä", "osallistava rakenne hyvä", "hyvä aloitus", "hyvin valmisteltu", "otti yleisön mukaan", "hyvä että oli tilaa keskustelulle", "asiaan oli perehdytty hyvin", "opetusmenetelmä hyvä", "löytyi täydennyksiä pohdintoihin", "kaikkien esittely kiva juttu", työnjaolliset roolit "tasapuoliset molempien kesken", "olisin voinut kuunnella pitempäänkin", "aikaa ehkä enemmän keskiosuuteen", "kiintymyssuhde ja -mallit aika kevyesti", "PP- dioihin olisin toivonut joihinkin kohtiin täsmennyksiä", "viimeinen osio vv- häiriöt jäi ehkä turhan lyhyeksi", "aikataulu hieman kiireinen", "lyhyt aika rajoitti", "tätä oli sanottu olevan kiintymyssuhdeluento joten yllätyin ettei ollut aivan näin"

Ohjaava opettajamme antoi meille palautteen jo käyttämässään puheenvuorossa tilaisuuden lopussa. Kolmenkeskeinen palautekeskustelu käytiin tilaisuuden jälkeen, jossa yksityiskohtaisempi palautteen anto oli mahdollinen. Hän kommentoi koulutustapahtumaa muun muassa mainitsemalla että aikataulumme piti hyvin, koulutuksen rakenne hyvä, meidän roolimme ja työnjakomme sujui luontevasti ja saimme aikaan vaikutelman "yhteenhitsautuneisuudesta". Rooleista hän mainitsi toisen meistä olevan "toimintatyyppinen", ja toisen "kuuntelijatyyppinen". Hän myös mainitsi, että työn rajaus oli hyvä mainita kuulijoille ja että arviointilomaketta täytettäessä palattiin kuulijoiden esittämiin odotuksiin. Tunnelma oli hyvä ja rauhallinen.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteissä ja päätöksissä tulee ottaa huomioon lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen ja kiintymyssuhteiden pysyvyys. Suomessa on koulutettu terveydenhuollon ammattihenkilöitä jo usean vuoden ajan varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseen, esimerkiksi VAVU-koulutuksella. Lapsen hädän varhainen ha-

vaitseminen ja siihen reagoiminen on jokaisen lasten ja vanhempien parissa työskentelevien terveydenhuollon ammattihenkilöiden tärkeä tehtävä. Varhaiseen vuorovaikutukseen suuntautuvalla tuella on elämänmittaista vaikutusta. Interventioilla vaikutamme lapsen tunnekokemuksiin ja sitä kautta aivojen ja mielen kehittymiseen. (Mäntymaa ym. 2003, 464.)

Mielestämme aihevalinta on ajankohtainen ja siitä olisi kertynyt teoriaa enemmänkin. Me rajasimme työn keskittymään lähinnä käytettyjen asiansanojen ympärille. Aiheiden rajaus ei ollut helppoa, muun muassa paljon hyviä artikkeleita jäi työn ulkopuolelle. Onnistuimme rajauksessa hyvin ja saimme valita osa-alueita myös omien intressien pohjalta. Työn edetessä aihe vei mukanaan ja kiinnosti yhä enemmän monestakin eri näkökulmasta.

Olemme sitä mieltä, että alkuperäinen ideamme vanhempainoppaasta on hyvä, joskin kohdeyhmän tällöin tulisi olla neuvolatyössä. Aihetta sivuttiin myös koulutusiltapäivässä, kun keskusteluun nousi osastolla ja poliklinikalla hoidossa olevien lasten ikä. Lastenpsykiatriseen hoitoon ohjaututaan usein erilaisissa nivelvaiheissa, kuten kouluun tullessa. Jatkotutkimus aiheesta olisi varmasti mielenkiintoinen ja tarpeellinen. Kiintymyssuhde- ja varhaisen vuorovaikutuksen näkökulma voitaisiin ottaa esille tulevien vanhempien kanssa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Koulutustapahtumassa meillä oli vastassa alan ammattilaisia ja lähtökohtamme tähän iltapäivään oli, että oppimista tapahtuu kokemuksellisesti, Kolbin- mallin mukaan. Työ ei juurikaan tutkittua tai uutta tietoa tuonut kuulijoille, mutta tavoitteemme osallistavasta ja vastavuoroisesta opetustilanteesta onnistui. Tutkimustiedon vähäisyyttä pohdittiin ennalta myös käytössä ohjauskeskusteluissa opettajan kanssa. Koulutustapahtuman ajan ollessa rajallinen, meillä ei ollut mahdollisuutta käsitellä kaikkea opinnäytetyössämme esiintyviä aiheita. Yritimme valita teemat kuulijakunnan lähtökohdista käsin. Itse koulutustapahtumaan olemme tyytyväisiä ja mielestämme se onnistui yli odotusten. Pystyimme vastaamaan koulutustapahtuman loogisesta etenemisestä ja tilanteista joihin emme voineet etukäteen valmistautua. Olemme myös kehittyneet esiintyjinä ja onnistuminen tuo varmuutta vastaavanlaisten tilanteiden varalle. Saamamme tilaisuus järjestää koulutusiltapäivä on hieno, vaikkakin se matkan varrella herätti monenlaisia tunteita.

Koulutustapahtuman palautekeskustelussa nousi esille, että tämäntyyppinen toiminnallinen opinnäytetyö ei ole ollut yleinen malli ja sen kaltaisia töitä voisi jatkossa toteuttaa enemmänkin. Yhteistyö koulun, opiskelijoiden ja työelämän välillä voisi olla antoisaa ja siitä hyötyisivät varmasti kaikki osapuolet. Tulevaisuudessa kun tämänkaltaisia koulutustapahtumia toteutetaan, tulisi ottaa huomioon, että aihe-alueet olisivat suppeammat. Näin olisi mahdollista keskittyä syvemmin yhteen teemaan ja koulutus pysyisi mielekkään pituisena.

Opinnäytetyöprosessi on ollut iso prosessi ja yllättävästi myös vienyt todella paljon aikaa. Perheen, työn ja koulunkäynnin yhdistäminen opinnäytetyötä tehdessä on vaatinut meiltä sitkeyttä ja priorisointikykyä. Useimmiten on opinnäytetyö ajautunut kaiken muun edelle. Meidän tavoitteemme olivat alkuun huomattavasti pienemmät, mutta työn edetessä nälkä kasvoi itsestään ja huomaamatta, eikä paluuta enää ollut. On positiivista huomata mihin kaikkeen pystyy, kun aihe on riittävän mielekäs. On ollut rikkaus tehdä opinnäytetyötä, mihin molemmat sitoutuivat ja perehtyivät. Otimme alusta alkaen molemmat vastuuta työn etenemisestä. Kumpikin on tuonut työhön omaa osaamistaan ja näkökulmaansa, siitä huolimatta työn sisältö nivoutuu hyvin yhteen.

Lähteet

- Almqvist, F. 2004. Bio-psykososiaalinen viitekehys. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 16-19.
- Barral, W. Hongell, S. (suom.) 2009. Lapsen ruumis puhuu vanhempien historiasta. Tampere: EVEIL.
- Becker-Weidman, A. 2008. Vuorovaikutteinen kehitypsykoterapia: teoria. Teoksessa Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehitypsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus, 37-76.
- Dumas, D. Hongell, S. (suom.) 2008. Isää vailla ja ilman sanoja. Isän merkitys lapsen tasapainossa. Helsinki: Eveil-Kustannus.
- Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsinki: Edita.
- Hakuni-Järvinen, P. 2003. Kiintymyssuhdeteoria. Luento VEP- koulutuksessa.
- Hautamäki, A. 2003. Kiintymyssuhdeteoria-teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksisista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13-66.
- Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 29-69.
- Heino, T., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) 2005. Lapsuuden kudelmaa. Jyväskylä: Gummerus.
- Hirsjärvi, S., Remes P., Sajavaara P. 2000. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Vantaa.
- Hughes, D.A. 2006. Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. Tampere: PT-Kustannus.
- Jernberg, A.M. & Booth, P.B. Träff, T. (suom.) 2003. Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Jyväskylä: Psykologien Kustannus.
- Kalland, M. 2007. Lapsen tunne-elämän kehitys. Teoksessa Schulman, M., Kalland, M., Leiman, A-M. & Siltala, P. (toim.) Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet. Helsinki: Therapie-säätiö, 60-79.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämäntilanne. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti- ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Kolb, D. 1984. Kokemuksellisen oppimisen kehä. <http://kouluttaja.ok-opintokeskus.fi/kouluttaja/opetuksen-mallit>. Viitattu 14.10.2011.
- Komsi, N., Pesonen, A-K., Heinonen, K. & Räikkönen, K. 2006. Temperamentti vauvaiässä. Suomen Lääkärilehti 4/2006, 309-313.
- Mankinen, K. 2007. Lapsen psyykkisestä sairastamisesta. Teoksessa Schulman, M., Kalland, M., Leiman, A-M. & Siltala, P. (toim.) Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet. Helsinki: Therapie-säätiö, 110-130.

- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mervaala, E. & Räsänen, E. 2004. Biologiset tekijät. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 20-36.
- Mäntymaa, M., Luoma, I., Puura, K. & Tamminen, T. 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Duodecim 119. (2003), 459-465.
- Mäntymaa, M. 2006. Early Mother-Infant Interaction. Determinants and Predictivity. Väitöskirja. Tampere: Yliopistopaino Oy.
- Mäntymaa, M. & Puura, K. 2011. Pikkulasten psyykkisen voinnin arviointi. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 271-286.
- Noppiari, E. 2004. Lapsen ja nuoren mielenterveyden edistäminen. Teoksessa Koistinen, P., Ruuskanen, S. & Surakka, T. Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Helsinki: Tammi, 312-336.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: WSOY.
- Oehling, L. 2006. Embracing Closeness. DVD- Dokumentti.
- Punamäki, R-L. 2003. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY: Helsinki, 174-197.
- Punamäki, R-L. 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 95-114.
- Salo, S. 2002. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 44-77.
- Salo, S. & Mäkelä, J. 2007. Mim-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Ikävuodet 2-8. 2. painos. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Siltala, P. 2003a. Traumatisoitunut vanhemmuus ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 268-282.
- Siltala, P. 2003b. Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 16-43.
- Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Teoksessa Silvén, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva, 65-89.
- Sinkkonen, J. 1995. Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. Juva: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. (toim.) 2002. Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2003. Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 146-173.

Sinkkonen, J. 2011. Lapsen ja isän varhainen suhde. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 115-124.
Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2003. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 3. painos. Helsinki: WSOY.

Taipale, V. 1998. Lasten mielenterveystyö. 3. painos. Porvoo: WSOY.

Tamminen, T. 2004a. Pienten lasten ja varhaisen vuorovaikutuksen psyykkiset häiriöt. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 192-200.

Tamminen, T. 2004b. Psykologiset tekijät. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 50-60.

Tamminen, T. 2004c. Psykkinen kehitys eri ikäkausina. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 37-49.

Tamminen, T. 2004. Olipa kerran lapsuus. Helsinki: WSOY.

Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Liitteet

Liite 1. Koulutusiltpäivän arviointi

Liite 1. Koulutustapahtuman arviointilomake

1. Koulutuksen rakenne (aloitus, lopetus, tilat, aikataulu ym.)
2. Työnjaolliset roolit
3. Sisältö
4. Opetusmenetelmät (vaihtelevuus, sopivuus, valmistautuminen)
5. Vapaa kommentti

Lisäksi pyydämme teitä arvioimaan koulutustapahtumaa yleisarvosanalla asteikolla 1-5

Kiitos mielenkiinnostanne,
Tanja Hautamaa & Arja Seppänen